

ONDERZOEK NAAR DE SIGNALEN OVER
DE GROEP INDISCHE KAMPKINDEREN;
OVER OPKOMST EN ONTWIKKELING VAN
HET BEGRIP 'INDISCH KAMPKIND'.

Eindverslag vooronderzoek
augustus 1983

D. Wepster

INHOUDSOPGAVE

Inleiding

Hoofdstuk 1.	Aanleiding	pag. 4
Hoofdstuk 2.	Uitwerking van probleemstelling	pag. 10
2.1	Methode	pag. 10
2.1.1	Signalen en symbolen	pag. 10
2.1.2	Sociogenese	pag. 13
2.1.3	Analyseschema	pag. 15
2.1.4	Wisselwerking tussen niveau's	pag. 21
2.1.5	Grenzen van vooronderzoek	pag. 22
Hoofdstuk 3.	Sociogenese	pag. 25
3.1	Enkele voortekenen	pag. 25
3.2	Opkomst en eerste ontvangst van het begrip "Indisch kampkind"	pag. 35
3.3	Verdere ontwikkelingen	pag. 43
3.3.1	15 - 8 - 1980	pag. 43
3.3.2	Radioprogramma Z.I.: "Over de Jappenkampen" 17 - 8 - 1980	pag. 46
3.3.3	Mevrouw M. Schepel	pag. 47
3.3.4	Mevrouw E. de Kruyf	pag. 49
3.3.5	De heer J. Lanzing	pag. 51
3.4	Organen	pag. 56
3.4.1	Stichting Pelita	pag. 56
3.4.2	Stichting Centrum '45	pag. 59
3.4.3	Stichting ICODO	pag. 60
Hoofdstuk 4.	Konklusie	pag. 66
Noten		pag. 70

Inleiding

Voor u ligt het eindverslag van het vooronderzoek "Indische kampkinderen", dat de Stichting ICODO van november 1982 tot september 1983 heeft laten verrichten. De Stichting ICODO, Informatie- en Coördinatie Orgaan Dienstverlening Oorlogsgetroffenen, is in de loop van het jaar 1980 opgericht. Twee hoofddoelstellingen zijn het bevorderen van de deskundigheid van hulpverlening aan oorlogsgetroffenen en het verzorgen van voorlichting ten behoeve van de hulpverlening door anderen.

Het algemeen bestuur van het ICODO installeerde aan het eind van 1980 een onderzoekskommissie, bestaande uit de drie bestuursleden Mevrouw D. Heroma-Meilink, Drs A.P. Noyon en Drs H. Leliefeld. Deze commissie kreeg het verzoek onderzoeksvoorstellen ten dienste van bovengenoemde doelstellingen te formuleren. Bij de geleidelijke ontwikkeling van prioriteiten van onderzoeksonderwerpen kwam in 1981 een onderzoek naar de Indische kampkinderen als tweede naar voren, na een onderzoek naar de burger-oorlogsgetroffenen.

Bij de voorbereiding van de juiste probleemstelling van onderzoek trad de onderzoekskommissie in de eerste helft van 1982 in overleg met de studiegroep Indische kampslachtoffers. Deze studiegroep is in februari 1981 door het ICODO in het leven geroepen ten behoeve van de bestudering van de hulpverlening aan deze categorie.

In de studiegroep hadden tijdens genoemd overleg zitting een aantal deskundigen op het gebied van de hulpverlening aan Indische vervolgd Dr N. Beets, mevrouw Drs M. Bekkering-Merens, Dr P.G. Bekkering, P.J. Geerlings (psychiater) en van Stichting Pelita de heer W. Lemaire en mevrouw Drs L.C.N.A. Hulswit en het ICODO Drs H.A.A. Mourits en de stafleden Drs J. Dane en de heer A.R. Nelissen.

In de samenspraak tussen bovengenoemden kwam menige mogelijke probleemstelling van onderzoek onder de aandacht.

De onderzoekskommissie van het ICODO besloot tot een vooronderzoek. Zij gaf de onderzoeker Drs D. Wepster, schrijver van dit verslag, op 1-11-1982 opdracht een nadere vraagstelling uit te werken naar signalen met betrekking tot de problematiek van Indische kampkinderen. Dit vooronderzoek naar de aard, herkomst en betekenis van de verschillende signalen betrekking hebbend op de Indische kampkinderen heeft tot doel meer inzicht te bieden in welke richting het hoofdonderzoek zich zal moeten bewegen.

In november 1982 installeerde de onderzoekskommissie een begeleidingskommissie, bestaande uit Drs H. Leliefeld (voorzitter), P.J. Geerlings (psychiater), Drs L.C.N.A. Hulswit en de heer A.R. Nelissen.

In maart 1983 besloten begeleidingskommissie en onderzoeker op aanwijzing van de onderzoekskommissie tot de definitieve formulering van de probleemstelling van het vooronderzoek. Deze luidde:

Op basis van een inventarisatie, beschrijving en analyse van de signalen diende inzicht verkregen te worden in het proces van symbolisering (sociogenese) van de groep Indische kampkinderen.

In het eerste hoofdstuk "aanleiding" zal het proces, dat binnen het ICODO vooraf is gegaan aan de uiteindelijke formulering van de probleemstelling van het vooronderzoek in enkele meer inhoudelijke aspecten worden gerekapituleerd. De eerder genoemde samenspraak tussen verschillende ICODO-organen heeft het verloop van het vooronderzoek in die mate beïnvloed, dat een aparte weergave op zijn plaats is.

In het tweede hoofdstuk zal de uitwerking van de probleemstelling beschreven worden. Voor het vooronderzoek is bij de uitwerking van een theoretisch kader aansluiting gekozen op het werk van de fenomenoloog A. Schutz. Zijn beschouwingen over de relatie tussen

symbool, realiteit en maatschappij hebben de onderzoeker geïnspireerd bij de begripsdefiniëring van signaal en symbool en tevens tot de konstruktie van het schema, dat gebruikt is bij de analyse van de signalen en de sociogenese van de groep Indische kampkinderen. Naast een beschrijving van de betekenis van bovengenoemde termen zal een toelichting op het waarom van de keuze en het gebruik van Schutz' fenomenologie de verantwoording van de methode van onderzoek vormen. In het verlengde hiervan zal beschreven worden welke signalen geïnventariseerd zijn, welke informatie verzameld is en binnen welke grenzen het onderzoek zich bewogen heeft.

In het derde hoofdstuk zal de sociogenese van de groep "Indische kampkinderen" worden gepresenteerd en in voornoemd schema van analyse worden geplaatst. Naar de bevindingen van de onderzoeker heeft een proces van symbolisering van het "Indisch kampkind" zich met name de laatste jaren ontwikkeld.

In de konklusie in het vierde hoofdstuk zullen de mogelijke implicaties voor het hoofdonderzoek worden geschetst, voorzover die op grond van de gepresenteerde bevindingen te maken zijn.

Het eindverslag is bedoeld te zijn een interne rapportage. Op basis van deze interne rapportage zullen de begeleidingskommissie en de Studiegroep Indische Kampslachtoffers beleidsadviezen voor het ICODO formuleren. Onderzoeker hoopt dat met dit vooronderzoek enige verheldering in de complexe situatie van de groep "Indische kampkinderen" tot stand is gebracht, een verheldering die een afgewogen vraagstelling voor het hoofdonderzoek mogelijk maakt.

Hoofdstuk 1. Aanleiding.

In het midden van de jaren zeventig trad de problematiek van de immateriële dienstverlening aan oorlogsgetroffenen uit de Tweede Wereldoorlog op de voorgrond. Ter bestudering van deze problematiek installeerde de overheid op 9 mei 1975 een Werk en Adviescollege (W.A.C.) onder voorzitterschap van Prof. J.P. van Praag. Dit college presenteerde op 22 februari 1978 haar eindrapport.

"Sinds de rapportage van het W.A.C.", zo konstateerde oud staatssekretaris W. Meijer bij de officiële presentatie van het op advies van het W.A.C. tot stand gekomen ICODO op 29 april 1981 te Utrecht, "is er eindelijk ook aandacht van officiële beleidsinstanties voor dit vraagstuk". (1.)

Eén van de groepen oorlogsgetroffenen, waarvan de psychische en geestelijke nood in de naoorlogse samenleving verborgen bleef, was die van "kinderen en vrouwen uit de Japanse kampen", aldus de heer W. Meijer. Hij sprak verder: "In de naoorlogse jaren heeft de bevolking van Nederland, deels gedreven door onbegrip, deels door schuldgevoel, de gevolgen van de oorlog voor direkt getroffenen uit zijn bewustzijn willen verdringen. Als gevolg van het dood-zwijgen van de problemen, raakten de getroffenen in een steeds dieper isolement. Door deze houding, waarvoor wij allen verantwoordelijkheid dragen, is een nationaal verdringingskomplex gegroeid, waardoor de omvang en intensiteit van het lijdensproces van grote groepen getroffenen nauwelijks kon doordringen. Er ging een generatie overheen voor het besef levend werd dat moedige mensen ernstig in de knel waren geraakt. De ontwikkelingen van de laatste jaren hebben een verschuiving van de problemen te zien gegeven. De aandacht gaat niet alleen meer naar de direkt getroffenen in oorlog en verzet. We worden nu ook in toenemende mate gekonfronteerd met de oorlogskinderen en de tweede generatie". (2.) Tot de door Meijer aangeduide groep

oorlogskinderen behoort ook de groep oorlogskinderen, die hier onze aandacht heeft, die van de "Indische kampkinderen".

Binnen het ICODO had het algemeen bestuur er al eerder, eind 1980, blijk van gegeven de berichten over de verslechterende situatie van de Indische kampkinderen te hebben opgevangen. Het sprak vervolgens de aanbeveling uit: "aan de problematiek van van Indische kampkinderen dient meer aandacht te worden geschonken". Ook vanuit het dagelijks bestuur van het ICODO werd toen een hoge prioriteit toegedacht aan een onderzoek naar de "kampkinderen uit Indië".

Kliëntgerichte ICODO-medewerkers kregen in toenemende mate te maken met deze categorie. Het was echter niet zo eenvoudig aan te geven aan welke specifieke kennis over de groep Indische kampkinderen het ICODO zelf behoefte had. Wel vormde de groeiende behoefte aan inzicht in de eigen problematiek van Indische kampslachtoffers in de loop van 1981 de aanleiding tot het in leven roepen van een studiegroep van deskundigen en hulpverleners.

De onderzoekskommissie stelde in haar beleid de aktualiteit van de hulpverlening centraal. Vanuit de optiek van beleidsondersteunend onderzoek ten behoeve van dit "veld" achtte de onderzoekskommissie het spanningsveld tussen hulpvraag van getroffenen en hulpaanbod van hulpverleners, met andere woorden de spanningen tussen de problematiek en hulpbehoefte enerzijds en aangereikte methodiek anderzijds het aangrijpingspunt bij uitstek.

Om tot een verantwoorde keuze van onderzoeksobject en -methode met betrekking tot de problematiek van Indische kampkinderen te geraken, trad de onderzoekskommissie in overleg met de studiegroep. In de zich ontwikkelende samenspraak tussen deze beide ICODO-organen manifesteerde zich vanaf begin 1982 een opvallend verschil in gewenste doelstelling van het onderzoek.

De onderzoekskommissie stelde, zoals vermeld, de aktualiteit van de hulpverlening aan Indische kampkinderen centraal. In de situatie van de hulpverlening zou de relatie hulpverlener - Indisch kampkind nader onderzocht dienen te worden. Over de problematische aard van deze relatie hadden de commissie berichten bereikt. Berichten over het al reeds kwantitatief gegroeide aantal hulpvragen en de nog verwachte toename vormden aanleiding te veronderstellen, dat een onderzoek naar de relatie hulpverlener - Indisch kampkind zou kunnen bijdragen tot de vermindering van spanningen in deze relatie in de toekomst. Een bredere maatschappelijke bedding van dergelijke spanningen zou mogelijk afgeleid kunnen worden uit de kontroverse, die vanaf 1981 in pers en publieke opinie ontbrandde met als centrale figuren de publicisten J. Brouwers en R. Kousbroek, twee voormalige kinderen uit de Japanse kampen. Zou een onderzoek zich derhalve niet ook dienen te richten op factoren, die in een breder maatschappelijk verband werkzaam zijn en de huidige situatie van Indische kampkinderen beïnvloeden? Wie zijn het die de groep Indische kampkinderen aanduiden als risikogroep? Wat is de reden daarvan of welke is de basis waarop dit gebeurt? Welke is de inhoud van de verschillende signalen over de situatie van de Indische kampkinderen? Speelt mogelijk de toenemende diskriminatie van etnische minderheden in de huidige Nederlandse samenleving een rol op de achtergrond in de problematiek van de Indische kampkinderen, met name bij de Indo-Europeanen onder hen? Welke zijn de gevaren van stigmatisering in en door de maatschappelijke omgeving, wellicht door onderzoek vergroot? Welke aanwijzingen geven de antwoorden op deze vragen voor een verantwoorde voorlichting over de huidige situatie van de kampkinderen?

Resumerend benadrukte de onderzoekskommissie in haar voorgestelde objecten van onderzoek de relatie tussen Indische kampkinderen en hun huidige sociale en maatschappelijke omgeving.

De studiegroep Indische Kampslachtoffers opteerde tijdens het overleg met de onderzoekskommissie voor een onderzoek, dat een verdieping tot stand zou brengen van de kennis over de kinderen, die in de Japanse kampen hadden verbleven. Welke traumatische situaties hebben deze kinderen in de Tweede Wereldoorlog meegemaakt? Welke in de na-oorlogse toestand van anomie in het voormalige Nederlands-Indië, welke voor, tijdens en na de definitieve verplaatsing naar Nederland? Hoe hebben deze traumatische situaties leeftijdsspecifiek en kumulatief op de psycho-sociale en lichamelijke ontwikkeling van de jeugdigen van toen ingewerkt? Hoe werken deze trauma's nu nog door in de huidige situatie van de voormalige Indische kampkinderen? Een inzicht hierover zou kunnen ontstaan als het onderzoek reeds opgedane ervaringen in psychotherapieën met Indische kampkinderen boven water zou weten te brengen.

Samenvattend benadrukte de studiegroep de wenselijkheid van een onderzoek naar de historische, sociaal-kulturele en psychologische aspecten van lot en levensloop van de getroffen kinderen. Met een verdieping van de kennis van "ziektegeschiedenissen" zou men een mogelijke verdere traumatizing in andere gevallen wellicht nog kunnen voorkomen.

De samenspraak tussen studiegroep en onderzoekskommissie bracht eveneens een verschil van opvatting aan het licht aangaande de te gebruiken methode van onderzoek, een verschil dat in het verlengde lag van het verschil van inzicht aangaande de gewenste doelstellingen.

Men bereikte geen consensus over de juiste vraagstelling van onderzoek. Wel kon men zich vinden in het doen starten van een vooronderzoek om een uitkristallisering van vraagstelling voor het mogelijke hoofdonderzoek te bewerkstelligen.

De onderzoekskommissie droeg hierom de onderzoeker op een nadere vraagstelling naar de signalen rond de Indische kampkinderen uit te werken. In deze oriënterende fase diende de onderzoeker zich nog niet toe te leggen op het selekteren van specifieke signalen, maar het begrip signaal in ruime zin op te vatten.

De eerste worstelingen van onderzoeker en begeleidingskommissie met de uitwerking van deze vraagstelling bracht het volgende voornemen: een kwalitatieve analyse van signalen over de problematiek van Indische kampkinderen te maken op basis van schriftelijke bronnen en interviews met hulpverleners, publicisten en kampkinderen. Bij de bespreking van dit voornemen met de onderzoekskommissie, achtte laatstgenoemde de uitwerking te zeer gericht op de problematiek van de individuele Indische kampkinderen. Men bracht de oorspronkelijke doelstelling in herinnering, welke licht zou werpen op de relatie tussen Indische kampkinderen en hun sociale en maatschappelijke omgeving. De onderzoekskommissie boog de probleemstelling terug in een meer sociologische richting: een inventarisatie, beschrijving en analyse van signalen, die betrekking hebben op de groep "Indische kampkinderen". Dit geheel diende uitsluitend aan te grijpen bij de gevers van signalen, die betrekking hebben op de aanduiding van de groep als risikogroep. Een strakke definiëring van signaal en signaalgevers als mede van het begrip Indisch kampkind werd toch als onvermijdelijk gezien.

Deze ombuiging bracht met zich mee dat nu ook de leden van de studiegroep deel uitgingen maken van de te onderzoeken doelgroep signaalgevers.

Bij de ontwikkeling van criteria ten einde te kunnen kiezen uit de veelvoud van signalen en bij de methodische uitwerking daarvan stuitte onderzoeker op de nauwe relatie tussen signaal en symbool. De beschouwingen over de relatie tussen symbool, realiteit en maatschappij, die de onderzoeker aantrof in het werk van de fenomenoloog A. Schutz bleken nauw aan te sluiten op de door de onderzoekskommissie voorgestane sociologische benadering van de groep "Indische kampkinderen". Een verdere uitwerking van de probleemstelling zal in het volgende hoofdstuk volgen.

Deze uitgebreid weergegeven voorgeschiedenis en ontwikkeling en bepaling van probleemstelling (doel van het vooronderzoek!) is hier enigszins ongebruikelijk in een onderzoeksverslag belicht om de uiteindelijke vaststelling en uitwerking van de probleemstelling van het vooronderzoek inzichtelijk te maken.

De begeleidingskommissie en de onderzoeker besloten uiteindelijk in maart 1983, op aanwijzing van de onderzoekskommissie, tot de volgende probleemstelling: Op basis van een inventarisatie, beschrijving en analyse van signalen zal het proces van symbolisering (sociogenese) van de groep 'Indische kampkinderen' beschreven worden. Aan de hand van deze signalen kan het proces van erkenning van de groep Indische kampkinderen worden beschreven. Verdere analyse zal duidelijk dienen te maken welke factoren bij het ontstaan van signalen een rol hebben gespeeld; én of vergelijkbare factoren in de sociogenese van Indische kampkinderen zijn aan te wijzen.

Hoofdstuk 2. Uitwerking van de probleemstelling.

In dit hoofdstuk zal de uitwerking van de probleemstelling van onderzoek op twee niveau's worden gepresenteerd. Eerst zullen de begripsdefiniëringen van de sleuteltermen en het analyseschema van onderzoek, gebaseerd op A. Schutz' fenomenologische beschouwingen worden beschreven. Met een toelichting op het waarom van de keuze voor - en het gebruik van- Schutz zal een methodologische verantwoording gegeven zijn. Mede hieruit voortvloeiende, zal dan beschreven worden welke signalen geïnventariseerd zijn, welke informatie verzameld is en welke nu perciees de doelgroep van onderzoek geweest is. Z

2.1. Methode

2.1.1. Signalen en symbolen

Bij het zoeken naar een methodologische fundering van het begrip signaal stuitte onderzoeker op A. Schutz' beschouwing over de relatie tussen symbool, realiteit en maatschappij.

Schutz hield zich hierin bezig met de vraag ... "hoe het komt dat in de gewone dagelijkse taal, zowel als in filosofische diskussies, zoveel heterogene ideeën zich groeperen rond een verzameling termen (signaal, symbool, markering, indicatie, etc.), met de bedoeling symbolische betrekkingen te ontcijferen". (3.)^{*}

Uit dit citaat kan worden afgeleid dat de term signaal geenszins een éénduidige en heldere betekenis heeft. Schutz wijst hier en ook verder in zijn betoog veeleer op een lange geschiedenis van veelsoortige ideeën, die veelal met de term signaal zelf aangegeven worden. Daarbij wijst Schutz met nadruk op de nauwe relatie die de term signaal met het begrip symbool onderhoudt. (4.)

^{*}N.B. dit citaat en de hierna volgende citaten zijn vertalingen van eigen hand.

Wat is een signaal nu precies? Onderzoeker acht het zinnig om aan de hand van een op Schutz geïnspireerd voorbeeld duidelijk te maken wat er met een signaal bedoeld kan worden. Rook is een signaal van vuur. Dit nu is een natuurlijk signaal. In de taal van menselijke communicatie hebben signalen een instrumentele betekenis, zij brengen in een code een boodschap over. Zo is bekend dat Indianen hun verwijderde stammen door middel van rooksignalen de boodschap van een naderende vijand deden toekomen.

Wat valt hieruit te konkluderen? Dat het van belang is, als men signalen probeert te analyseren of alleen maar te beschrijven, te onderscheiden wie degene is die een signaal uitzendt, wat het signaal betekent, en welk object aangeduid wordt. Signalen duiden een object aan én verwijzen daarmee impliciet naar een door de ingewijde ontvanger begrepen toestand. In het bovengenoemde voorbeeld zijn de Indianen de subjecten of signaleengevers, de rookwolken zijn het signaal; zij duiden het object "de naderende vijand" aan. Schutz haalt in zijn beschouwingen S.K. Langer aan, die wijst op een manier om een signaalrelatie te kunnen analyseren. "We dienen dan", aldus S.K. Langer (3) "te onderscheiden tussen subject, signaal en object". Bij een analyse dienen we de onderlinge relaties tussen deze drie-eenheid te beschrijven. Van welk belang dit is voor dit onderzoek hoop ik verder op in dit hoofdstuk duidelijk te kunnen maken. Schutz nu wees, zo zagen we in het begin, op de nauwe betrekking tussen signaal en symbool. Onderzoeker meende overeenkomst te zien tussen deze beschrijvingen van de nauwe betrekking tussen signaal en symbool en de eerste opdracht: het inventariseren, beschrijven en analyseren van signalen over de Indische kampkinderen. De samenhang tussen deze signalen zou mogelijk symbolische betrekkingen rond het begrip Indisch kampkind hebben bewerkstelligd. Dit laatste nu werd de werkhypothese van onderzoek.

"E. Cassirer maakt", aldus geciteerd in Schutz' beschouwing, "een onderscheid tussen een signaal en een symbool". (5.) De naam wordt als het simpelste type symbool beschouwd. "Symbolen hebben alleen funktionele waarde" (6.) en deze waarde wordt bepaald door de ontvangst van een signaal in de maatschappij. Anders gezegd - en zo luidt een bekend sociologisch theorema - : "Als de mens situaties als reeël definieert, dan zijn ze reeël in hun konsekventies". (7.) Of: als groepen mensen bepaalde situaties als reeël definiëren, dan zijn ze reeël in hun konsekventies. Schutz zegt in dit verband: "Als een voorgestelde relatie sociaal gewaardeerd wordt, dan wordt het aangeduide en voorgestelde objekt, feit of gebeurtenis in zijn typische kwaliteit als element van de 'world taken for granted' zonder meer aangenomen". (8.)

Het valt hopelijk niet moeilijk deze laatste gedachtengangen op het ons bezig houdende probleem toe te passen. Als iemand een verband definieert tussen huidig gedrag van voormalige Indische kampkinderen en hun toenmalige traumatische situatie, dan is dit verband reeël in zijn konsekventie. En hierop aansluitend: daar waar dit verband door een grote groep sociaal gewaardeerd wordt, daar wordt dit verband als een natuurlijk gegeven van alledag, als een uitgangspunt en voor hen als vanzelf sprekend zonder meer aangenomen.

Het ontstaansproces van dit verband en de daarop volgende groei van de sociale waardering van het in de signalen gelegde verband tussen het huidige gedrag van voormalige Indische kampkinderen en hun toenmalige traumatische situaties zou kunnen worden onderzocht.

Dat onderzoeker op een goed spoor dacht te zijn, werd onder andere ingegeven door een volgende vrij recente waarneming. Een arts, die een cliënt bij een psychotherapeut aanmelde, volstond met de verwijzing: "Ik heb hier een kampkind" en hij bedoelde een Indisch

kampkind. (9.) Hier valt op te merken dat het begrip 'Indisch kampkind' sociale waardering gekregen had en de uit de uitspraak van de arts op te maken funktionele waarde van het begrip zelf in het maatschappelijk leven maakte, zo ontwikkelde zich de werkhypothese, een symbolische betrekking duidelijk.

Symbolen zijn voertuigen voor de conceptie van objecten, dat wil zeggen: symbolen verwijzen naar de conceptie en niet naar de dingen zelf. Om een symbolische betrekking derhalve te kunnen analyseren, dienen wij te onderscheiden tussen subjezt, symbool, conceptie (ontvangst) en objekt. Hier wordt niet zozeer het vormen van een verband van betekenis om in het oog te houden, maar van betekenis wordt de ontvangst van dit verband.

Een symbool is de bemiddeling, die de mens nodig heeft om transcenderende (de alledaagse werkelijkheid overstijgende) ervaringen in het dagelijks leven tegenwoordig te stellen.

Hoe groeit nu zo'n bemiddeling, hoe komt een symbool tot stand? Hoe verkrijgt een begrip zijn sociale waardering, hoe verloopt zo'n proces van erkenning, welke is de sociogenese?

2.1.2. Sociogenese

Met het begrip sociogenese wordt doorgaans de opkomst en ontwikkeling van een bepaald begrip of verschijnsel aangeduid.

N. Elias, die het begrip sociogenese in de sociale wetenschappen introduceerde en bekendheid verschafte, legt in zijn hoofdwerk "Het civilisatieproces" de verschillende betekenissen van de begrippen "kultuur en civilisatie" uit voor de Fransman, de Duitser, de Engelsman. Voor een goede omschrijving van het begrip sociogenese in een enger verband (daarom voor ons onderzoek van betekenis!)

het volgende citaat van Elias over de begrippen cultuur en civilisatie: "Dergelijke begrippen hebben iets weg van de woorden die men soms ziet opkomen binnen een kleine groep, in een gezin of sekte, een schoolklas of een club: veelzeggend voor de ingewijden, blijven ze voor buitenstaanders onduidelijk. Ze ontstaan op grond van gemeenschappelijke belevenissen. Ze groeien en veranderen mee met de groep die zich erin uitspreekt, en weerspiegelen haar situatie en geschiedenis. Voor anderen die deze ervaringen niet delen, die niet vanuit dezelfde traditie en situatie spreken blijven zulke woorden kleurloos en komen ze nooit helemaal tot leven. De maatschappelijke context, waarbinnen de begrippen "cultuur" en "civilisatie" zijn gesmeed, kan uiteraard niet op één lijn worden gesteld met sekten of gezinnen. Het gaat hier om hele volkeren, of aanvankelijk misschien bepaalde sociale lagen binnen deze volkeren. Niettemin geldt voor deze begrippen in vele opzichten hetzelfde als voor de specifieke woorden van kleine groepen: ze worden in de eerste plaats gebruikt door en zijn bedoeld voor mensen die een bepaalde traditie en een bepaalde situatie gemeen hebben. Bij wiskundige begrippen kan men wellicht abstraheren van het verband met de taalgemeenschap waarbinnen ze gebezigd worden. Driehoeken kunnen worden uitgelegd zonder er historische situaties bij te betrekken. Maar bij begrippen als "civilisatie" en "cultuur" is dat onmogelijk!" (10.) En al evenzeer geldt dit voor het begrip "Indisch kampkind", het begrip waarvan de opkomst en ontwikkeling ons hier bezig houdt. Elias is het waard om verder geciteerd te worden: "Al zijn ze aanvankelijk misschien slechts door enkele mensen als nieuwe woorden gevormd uit wat er in hun groep aan taalelementen voorhanden was, of tenminste van een nieuwe betekenis voorzien, waar het op aankomt is dat ze zijn ingeslagen. Ze wonnen veld. Ze worden

door anderen in hun nieuwe betekenis of nieuwe gedaante overgenomen en verder gedragen en in spraak of geschriften bijgeschaafd. Men bleef ze elkaar toespelen tot het bruikbare instrumenten werden om uitdrukking te geven aan wat men gemeenschappelijk had ervaren en wat men gemeenschappelijk zocht te begrijpen. Het werden modewoorden, gangbare begrippen in de omgangstaal van een bepaalde samenleving. Daaruit blijkt dat ze voorzagen in een behoefte om iets onder woorden te brengen, dat niet alleen individueel, maar ook kollektief van aard was. Dat bepaalt de mogelijke manieren waarop ze door individuele mensen gebruikt kunnen worden". (10.)

Resumerend: om een sociogenese te beschrijven, dienen opkomst en ontwikkeling van een begrip onderzocht te worden. In ons geval zouden opkomst en ontwikkeling van het begrip Indisch kampkind kunnen worden beschreven.

Hoe valt nu zo'n proces te analyseren?

2.1.3. Analyseschema

Schutz' beschouwing bevat voor de beantwoording van deze vraag een belangwekkend analyseschema. Hij onderscheidt 4 niveau's, die bij elke ontcijfering van symbolische betrekking van belang zijn (11.)

Deze zijn:

1. het apperceptuele niveau
2. het appresentationele niveau
3. het niveau van verwijzingen of referenties
4. het contextuele niveau

In het vooronderzoek heb ik gemeend de eerste twee niveau's te kunnen vatten in het niveau van de achtergrond. Een fijnere nuancering tussen deze beide niveau's lag niet in de probleemstelling besloten. * In dit vooronderzoek is derhalve onderscheiden tussen het niveau van de achtergrond, het niveau van verwijzingen of referenties en het contextuele niveau.

* zie ook pag. 21.

Aan de hand van een toepasselijk voorbeeld zal Schutz' onderscheid in niveau's belicht kunnen worden. Prof. M.J. Langeveld (subjekt) richtte in een rede (signaal) uitgesproken in de vergadering van de Nederlandse Akademie van Wetenschappen van 9 februari 1976 de aandacht van zijn toehoorders op "gunstige verwerking van ongunstige ervaringen in de levensgeschiedenis, onder andere bij oorlogskinderen". (objekt). (12.)

In zijn rede kunnen de verschillende niveau's worden onderscheiden. Vooraf dient opgemerkt, dat voor een goed begrip van het voorbeeld, de positie van het subjekt in het oog gehouden moet worden. Zijn handelingen staan centraal; het is hier minder van belang te letten op de inhoud van de rede, dan op de handelingen van het subjekt. Prof. Langeveld springt in zijn rede om het zo te zeggen van het ene niveau naar het andere. Hij gebruikt ze door elkaar. Om het analyseschema duidelijk te maken is de rede bewerkt.

1. Het apperceptuele niveau. Een algemene eigenschap van ons bewustzijn is het vermogen te associëren, dat wil zeggen het vermogen om twee verschillende data aan elkaar te koppelen[‡]. In de beweging van het associëren worden twee verschillende fenomenen, intuïtief, als een eenheid van bewustzijn geïntegreerd en bestaan verder als gegeven synthese.

Prof. Langeveld was opgebeld, zo vertelde hij, door de moeder van een zoon.

"De moeder belt mij op, zegt mijn hulp nodig te hebben, maar blijkt emotioneel niet in staat mij over de telefoon nader in te lichten. Haar tranen beletten haar dat en wij spreken dus af, wanneer zij

[‡] N.B. Bij de omschrijvingen is gebruik gemaakt van Schutz, zie (11.).

bij mij terecht kan met een zoon van wie ik dan nog niets anders weet dan dat er "nare dingen" zijn gebeurd in zijn bijzijn in een concentratiekamp.

Als ik dan de wachtkamer binnenkom om haar te ontmoeten met haar zoon, zit daar een jongen van een jaar of dertien, in elkaar gedoken op een stoel, met zijn beide handen de palmen omhooggekeerd op zijn knieën rustende. Als ik mij aan de moeder heb voorgesteld, toont de jongen er nog geen teken van, bij de ontmoeting betrokken te zijn. Toch zijn wij reeds "in de boot" en onderweg: ik neem immers zijn beide handen in de mijne, neem hem mee naar de radiator van de verwarming en, terwijl ik achter hem sta, leg ik zijn handen op de verwarming terwijl ik mijn handen op de zijne leg. Ik zei iets als: "Maar, kerel, wat heb je kouwe handen ... laten we ze eerst wat warmer maken ..." *

Hier kan men spreken van het niveau van apperceptie. Prof. Langeveld percipieerde, nam de houding van de handen van de jongen waar en in intuïtie handelend kwam hij het achter de waarneming liggende, het apperceptuele, namelijk de koude handen op het spoor.

Sprekend vanuit de hulpverlenende context zegt Prof. Langeveld, terugblikkend, in zijn rede: "In onze eerste ontmoeting was ik onmiddellijk met reïntegratie begonnen en ik maakte deze ontmoeting voor René betekenisvol door op de lichamelijke indicatie in te gaan en zijn handen in de mijne te nemen, omdat zelfs simpele waarneming laat zien, dat met die handen iets "mis" is".

2. Het appresentationele niveau. De betekenis van appresentatie zal in het nu volgende duidelijk worden. Prof. Langeveld leidde het geval René als volgt in: "Het geval van een jongen, die mij kort

* N.B. nu navolgende citaten van Langeveld zijn overgenomen uit zijn rede (12.).

na zijn repatriëring uit Indonesië en na verblijf in een concentratiekamp daar, bezoekt", en vervolgt dan: "mijn kleine vriend was gedwongen geweest er bij te zijn toen aan zijn vader de beide handen werden afgehakt, omdat deze vader voedsel gestolen had ten behoeve van René, die van een ernstige ziekte nauwelijks kon herstellen door gebrek aan voeding. Hij moet dit meemaken, als hij ruim 10 jaar oud is. De vader overlijdt ten gevolge van de executie".

Hier nu bevinden wij ons op het niveau van appresentatie. Prof. Langeveld presenteert het verband tussen zijn waarneming en de traumatische situatie van toen. Hij vormt een appresentationeel paar. Hij koppelt zijn eerste waarnemingen aan de achtergrondgebeurtenis in het kamp.

3. Het niveau van verwijzingen of referenties. Elk aldus gevormd appresentationeel paar staat in een bepaalde verhouding tot min of meer analoge appresentationele paren. Prof. Langeveld leidde het geval van René in met het volgende: "Het betreft een Poolse, die als meisje de ghetto-ellende van Warschau beleefd had. "Niemand", zei ze - "heeft naar mij omgekeken ... Iedereen zei alleen maar: "Ach kind dat hebben wij toch allemaal meegemaakt. - Vooruit - nou! Ga maar weer gewoon aan de gang". Zij was immers niet "gek". Ze was alleen maar "kapot" van binnen en dat kon je niet zo aan haar merken. Gruwelijk in zichzelf begraven leeft ze haar leed. Plichtsgetrouw, eenzaam, konventioneel aangepast. Ze trouwt, ze krijgt kinderen. En dan hoort ze in Tel Aviv een lezing van mij aan over het verwerken van dergelijke ervaringen en zij schrijft mij: "It was for the first time I felt that, perhaps, I am not a monster. And it was for the first time, I felt, I may cry without breaking to pieces. And it was for the first time I felt, I have the right to laugh"...
Wat jammer, dat dit, na zoveel jaren pas plaatsvond".

Prof. Langeveld bevindt zich hier op het niveau van verwijzingen en referenties. Hij opende zijn rede met: "Anne Frank is voor velen een symbool geworden, voor velen die iets van dit lijden hebben kunnen vermoeden of aan den lijve hebben moeten meemaken". (12.)

"Symbolen kan men niet interpreteren anders dan door andere symbolen". (11.) Men zou kunnen zeggen dat Prof. Langeveld in zijn rede een interactie tussen symbolische voorstellingen bewerkstelligt.

4. Het contextuele niveau. Tot besluit van de analyse van Prof. Langeveld's rede het volgende. Langeveld eindigde zijn gevalsbespreking van René met het vestigen van de aandacht op de laatste therapie-fase. "In de komende fase worden wij steeds zakelijker gericht naar de voortzetting van zijn leven, naar de school, de relaties met moeder en oom. Ik treed terug en onze ontmoetingen worden incidenteel en vinden alleen plaats als daartoe zakelijke aanleidingen bestaan". Zo kwam Prof. Langeveld nog te spreken over de latere beroepskeuze: opticiën. Langeveld vraagt zich af: "Waarom wil hij nu juist opticiën worden? Een beroep waarin het anorganische door zorgvuldige en nauwkeurige arbeid wordt ingebouwd in het organische dat niet volledig funktioneert zoals het moet.

En waarom trouwt hij later een vrouw die harp speelt? ... René weet heel goed, wat het was, dat zijn aandacht juist naar de ontdekking van de harpiste leidde: "... zij heeft zulke mooie handen", meent hij (12). Langeveld besluit met een "contextueel" commentaar: "Zowel zijn beroepskeuze als zijn huwelijksleven berusten onder andere op een creatieve verwerking van een ervaring die onvergetelijk zal blijven maar die hem in geen enkel opzicht meer negatief beperkt of bepaalt. Een traumatische, bijna demonisch te noemen aandachtsdominantie van de "handen" is vervangen door een sociale, een esthetische en een erotische preferentie". (12)

In dit voorbeeld is het onderscheid in niveau's geanalyseerd in de context van de hulpverleningssituatie van twee mensen. Men kan het begrip context ook ruimer stellen. Signalen bevinden zich in een bepaald maatschappelijk kader. In een analyse van signalen zou men de genoemde niveau's kunnen onderscheiden en beschrijven in hun wisselwerking in een bepaalde maatschappelijke en historische situatie. Ter illustratie van een dergelijke onderlinge wisselwerking tussen de voorgaande niveau's en het maatschappelijk kader kan de in de "aanleiding" genoemde rede van W. Meijer dienen. Meijer schetste de historische beweging van de sociale en maatschappelijke omgeving in hun reactie op oorlogsgetroffenen. Of anders gezegd: hij beschreef de historische beweging van de context in de Nederlandse samenleving ten aanzien van de immateriële oorlogsproblematiek. "In de naoorlogse jaren heeft de bevolking van Nederland, deels gedreven door onbegrip, deels door schuldgevoel, de gevolgen van de oorlog voor direkt getroffenen uit zijn bewustzijn willen verdringen". Meijer konkludeerde dat men na één generatie is doordrongen geraakt van "het gegroeide nationale verdringingskomplex" van de problematiek van groepen oorlogsgetroffenen.

De houding van de overheid, de houding van de Nederlandse samenleving in het algemeen, het algemene politieke en maatschappelijk klimaat, de houding van het algemeen maatschappelijk werk, van de professionele en niet-professionele hulpverlening kan men het maatschappelijk kader noemen. Dit maatschappelijk kader noem ik de context of het niveau van de context.

In dit onderzoek betekent de context: het maatschappelijk kader, waarbinnen het begrip voor de problematiek van de groep Indische kampkinderen al dan niet erkenning verkrijgt.

2.1.4. Wisselwerking tussen de niveau's

In het voorbeeld van Prof. Langeveld is de wisselwerking tussen de niveau's succesvol verlopen. In het voorbeeld van Meijer komt een minder soepele wisselwerking tussen context en achtergrond (apperceptie en appresentatie) naar voren.

De bovengenoemde onderscheiding is een schematische. H. Bergson wijst op de relativiteit van de verschillende niveau's. (13.) Men springt als het ware in het dagelijkse denken en leven van het ene niveau naar het andere en weer terug. De verschillende niveau's in elk proces van symbolische voorstelling concurreren met elkaar, staan op gespannen voet met elkaar en botsen.

Schutz wijst er in navolging van Bergson op, dat "elk niveau als thuisbasis, als startpunt, gekozen kan worden, als niveau waarin we leven". (11)

Het belang van deze in het dagelijkse leven optredende konkurentie kan men bijvoorbeeld zien in de kontroverse tussen Brouwers en Kousbroek. Brouwers schrijft vanuit het niveau van de achtergrond en Kousbroek vanuit het niveau van de context.

Schutz' beschouwingen over de optredende spanningen, botsingen en konkurrentie tussen de niveau's van achtergrond, van verwijzing en van context zijn gebruikt bij de ordening van het geïnventariseerde materiaal van onderzoek. Het apperceptuele en appresentationele is, zoals eerder vermeld, gevat in het niveau van achtergrond. In de opdracht lag niet zozeer het bestuderen van de wisselwerking tussen deze niveau's besloten. Onderzoeksonderwerp was niet zozeer het bestuderen hoe de koppeling tussen waarneming van huidige gevoelens van kampkinderen en de achtergrond van traumatische situaties tot stand komt.

Veeleer heeft bij het bestuderen de wisselwerking tussen het niveau van de achtergrond van de groep Indische kampkinderen en het niveau van de context van de naoorlogse Nederlandse samenleving centraal gestaan.

2.1.5. Grenzen van het vooronderzoek

Wat verstaan wij nu precies onder het begrip Indische kampkind? Bij het traceren van het eerste gebruik van het begrip bleek dit van recente datum. De heer en mevrouw Bekkering hebben het begrip Indisch kampkind in hun artikel "Japanse kampen; nog geen verleden tijd" (gepubliceerd in het Nederlands Tijdschrift v. Geneeskunde in april 1980) voor het eerst gebruikt.

Onder Indische kampkinderen rekenden de auteurs diegenen, die tussen 1927 - 1942 geboren zijn en ten tijde van de Japanse bezetting in interneringskampen en beschermingskampen hebben verbleven. Mede in navolging van de leeftijdsdefiniëring van kampkinderen die in het rapport van het Psychoanalytisch Instituut Amsterdam: "Psychoanalyse en psychotherapie op psychoanalytische basis aan oorlogsslachtoffers, verzetsdeelnemers en hun kinderen" (1981) is gegeven, is de leeftijdsafgrenzing als voornoemd voor het vooronderzoek overgenomen d.w.z. dat diegenen die tussen 1927 en 1942 geboren zijn als kampkinderen worden beschouwd. De tweede definiëring impliceerde de uitsluiting van de groep kinderen, die niet in kampen hadden verbleven, echter ook in de oorlog buiten de kampen en in de direkt naoorlogse en gewelddadige periode in mogelijk ernstige traumatische situaties hadden verkeerd. Ter vermijding van complicaties heeft de onderzoeker zich aan de keuze van de heer en mevrouw Bekkering gekonformeerd. Zij was noodzakelijk om een enigszins heldere bepaling te hebben van wat onder een Indisch kampkind verstaan wordt. Een uitgebreide toelichting op de verschillen in historische, sociaal-kulturele achtergrond van te onderscheiden groepen jeugdig getraumatiseerden voert in het kader van dit onderzoek te ver.

In het vooronderzoek wordt in navolging van het artikel van de heer en mevrouw Bekkering nader ingegaan op het aparte perspectief en de belevingswereld van de Indische kampkinderen. Dit weinig onderzochte onderwerp werd als centraal aandachtspunt van onderzoek gekozen. Mijn onderzoeksopdracht was het inventariseren, beschrijven en analyseren van signalen over de groep Indische kampkinderen. Uit bovengenoemde centrale aandachtspunt volgde een nadere begrenzing van de te onderzoeken signalen, namelijk uitsluitend die 1. de groep Indische kampkinderen betreffen en 2. perspectief en belevingswereld van het Indisch kampkind thematizeren.

Als signaalgevers (en derhalve doelgroep) werden opgevat alle subjecten, die 1. zo juist nader omschreven signalen gegeven hebben 2. van belang waren in de sociogenese van de groep.

In dit onderzoek is uitsluitend materiaal geselecteerd, dat betrekking heeft op de groep Indische kampkinderen (als geheel) en derhalve zijn de vele vaak literaire ego-dokumenten niet bij het onderzoek betrokken.

In het licht van deze beperkingen dienen de resultaten dan ook te worden beoordeeld.

De aanwezigheid van een aanzienlijke hoeveelheid schriftelijk materiaal in rapporten, wetenschappelijke tijdschriften, brochures, krantenartikelen en dergelijke deden begeleidingskommissie en onderzoeker naast tijdsoverwegingen besluiten, dat het niet nodig was veel aanvullende informatie te verzamelen. Met enige semi-gestruktureerde interviews met de centraal gebleken signaalgevers: de heer Bekkering en mevrouw Bekkering-Merens zou kunnen worden volstaan.

De kwalitatieve analyse van deze interviews kan een bijdrage leveren tot een beter begrip van de opkomst van het verband tussen de gevoelens van volwassenen nu en hun kindertijd en de gebeurtenissen van toen; van relevante factoren en momenten in de sociogenese van de groep "Indische kampkinderen", en van de ontwikkeling van symbolische betrekkingen, die het begrip "Indisch kampkind" verkreeg.

Hoofdstuk 3. Sociogenese.

Het valt buiten het bestek van het vooronderzoek de complexe en weinig feitelijk gedocumenteerde historie en levensloop van de "Indische kampkinderen" in beeld te brengen. Het gaat hier om de beschrijving van het meest recente proces, dat perspectief en belevingwereld van de groep "Indische kampkinderen" naar voren heeft gebracht. Aan de hand van enkele vroege signalen over de belevingswereld van de groep zal ik de ontwikkeling van de laatste jaren inleiden.

3.1. Enkele voortekenen.

Na de Tweede Wereldoorlog zijn ca. 300.000 mensen in verschillende golven uit Nederlands-Indië en later Indonesië naar Nederland gekomen. 60.000 van hen hadden als kinderen tussen 1942 en 1945 in Japanse kampen verbleven. (14.).

In 1946 schreven de kinderartsen J.H. de Haas en J. Hermana Posthuma een artikel "Nederlandsche kinderen in Japansche interneringskampen op Java". (15.) Zij typeerden de psychische toestand van de kinderen tijdens de internering als volgt: "Geen huiselijk milieu, geen of gebrekkig onderwijs, opvoeding door overbelaste en overprikkelde moeders, gestoorde slaap bij overbevolking en ziekte, onderlinge moeilijkheden en plagerijen en bedrog, stelselmatig ontduiken van Japansche maatregelen en later vooral vrees voor ziekte of dood (n.b. even ervoor: "Het gehele laatste oorlogsjaar (of langer) hebben de geïnterneerde vrouwen en kinderen op Java (met weinig uitzonderingen) op de grens van "starvation" geleefd, terwijl ze steeds moesten werken" (15.)) en zorg voor naaste verwanten vormden den geestelijken achtergrond van de opgroeiende kampjeugd bij een vrijwel volledige isolatie van de wereld .

Van kampdresseduur en angst voor Japanners - in het bijzonder van kampsadisten - van voortdurende onzekerheid over dreigende maatregelen en het weerloos aanvaarden van dagelijksche vernederingen werd de geest der kinderen doortrokken. Verwaarlozing bij langdurige ziekte of dood van de moeder completeerde dit benauwende beeld. Het behoeft dan ook geen verbazing te wekken, dat neuropathische verschijnselen - reeds voor de oorlog geen uitzondering - zich steeds meer voordeden. Het is veeleer onbegrijpelijk dat het geestelijke evenwicht der kinderen niet ernstiger werd verstoord. Enuresis, nagelbijten, duimzuigen, jactatio, angstdromen, slaapwandelen, driftbuien, a-sociaal gedrag en vlerkig optreden waren verschijnselen, die - afzonderlijk of tesamen - bij het grootste deel der kinderen werden gezien en de moeders nog labieler maakten dan zij om andere redenen reeds waren". (15.)

Hoewel preciese aantallen van geïnterneerde burgers en mortaliteitspercentages niet bekend zijn, schat men dat 13% van 80.000 burgergeïnterneerden overleden is. Van het aantal Nederlandse krijgsgevangenen dat in Japanse gevangenschap omkwam, geeft Van Witsen aan dat 23% omkwam. (16.) Hetgeen betekent dat vele kinderen wees of halfwees waren geworden.

Na de Japanse kapitulatie werden vele Nederlanders tijdens de Bersiap (de guerrilla gedurende de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog) opnieuw geïnterneerd en nog jarenlang vastgehouden door de Indonesiërs, dikwijls onder erbarmelijke omstandigheden. "Het aantal opnieuw geïnterneerden schat men op 50.000, het aantal omgekomenen uit de naoorlogse periode, de Bersiap, op 10.000"- (17.) Prof. Beets omschrijft deze periode van augustus 1945 tot eind december 1949 als "een nog traumatischer periode dan de eraan voorafgaande tijd van internering onder de Japanners". (18.)

Het is, naar ik meen, niet al te gewaagd te veronderstellen dat het door de artsen De Haas en Posthuma gepresenteerde begrip van de samenhang tussen het gedrag van de kinderen en "traumatische" situaties in de Japanse kampen op Java in de direct naoorlogse Nederlandse context slechts in geringe mate is ontwikkeld. Het signaal is niet ontvangen.

Dat voor vele kinderen de Bersiap een extreme psychische belasting heeft betekend en hun psychische incasseringsvermogen verder op de proef stelde, is in de turbulente naoorlogse jaren waarschijnlijk menigeen in Nederland ontgaan. Althans voorzover men dit kan afleiden uit het feit dat signalen én/of onderzoeken hieromtrent ontbreken.

In 1958 verschijnt een rapport: "De repatriëring uit Indonesië; Een onderzoek naar de integratie van de gerepatrieerden uit Indonesië in de Nederlandse samenleving." (19) Later zal dit het enige uitgebreide en wel diepgaande sociologische onderzoek worden genoemd. (zie H.Surie, 1971,(26)p.49) Een enkele paragraaf is gewijd aan de "Jeugd". Deze paragraaf opent met de opmerking "dat de jongere gerepatrieerden zwak vertegenwoordigd geweest zijn in de onderzochte groepen, zodat te wensen is, dat deze groep in aanvullende onderzoeken nog eens nader bekeken zal worden". (20.) Naast niet systematisch verzameld materiaal formuleren de schrijvers, mede en vooral op basis van de 'ervaringen' met oorlogspleegkinderen van de Kommissie Oorlogspleegkinderen een aantal indrukken*. De toenmalige directeur van de kommissie, de heer N. Boeken, betrok in een skriptie de zorg voor de grotere groep Joodse slachtoffertjes en de groep gerepatrieerde wezen in zijn

*N.B. Deze Kommissie Oorlogspleegkinderen droeg in de naoorlogse jaren zorg voor opvang en begeleiding van oorlogswezen in weeshuizen en pleeggezinnen of anderszins.

beschouwing. De schrijver komt "tot de konklusie, dat de zorg voor en de problemen van beide groepen zo totaal verschillend waren, dat het een foutief beleid geweest is beide groepen bij dezelfde instantie onder te brengen, dat men ieder geval wat de groep Indische pleegkinderen betreft, onvoldoende heeft kunnen steunen op mensen die met de voorgeschiedenis en de problemen van deze kinderen vertrouwd waren.

Een konklusie die past in het beeld, dat wij eerder in dit rapport gegeven hebben van het onvoldoende voorbereid zijn op de ontvangst van de mensen uit Indonesië. Bovendien werd het Nederlandse volk ook veel meer aangesproken door de moeilijkheden van de Joodse kinderen; in alle lagen van de bevolking had men in de oorlog meegeholpen, en na de oorlog hadden Joodse deskundigen, psychiaters, maatschappelijk werkers, een zeer actief aandeel in de hulp, die aan deze groep gegeven werd. De groep van 660 Indische pleegkinderen kon bovendien in eerste instantie terugvallen op de hulp van familie, die meestal spontaan geboden werd, zodat men deze minderheidsgroep aanvankelijk vermoedelijk zonder veel hoofdbrekens te maken bij reeds bestaande apparaten onderbracht". (19.)^{*}

De konflikten, aldus de heer Boeken, die in pleeggezinnen ontstonden bij de Indische pleegkinderen zijn het gevolg van "hiaten in de sociale ontwikkeling, veroorzaakt door het kampleven. De klachten hadden n.l. vooral betrekking op ongeremd gedrag en egocentriciteit". Wel kenmerkte het gedrag van de kinderen zich door een "sterk gevoel van eigenwaarde, wat ook weer met de internering leek samen te hangen, die de kinderen veelal als een onderscheiding en een offer, - men had er immers één of beide ouders door moeten missen -, beleefden, waarvoor echter in Nederland onvoldoende begrip zou bestaan". (20.)

* Hiermee worden ondermeer internaten bedoeld, waar vele kinderen na de oorlog werden geplaatst.

Hij vond dat "de jongeren sterk gefixeerd bleven aan het verleden, wat men bijvoorbeeld terugvond in een idealisering van het ouderlijk milieu en het er niet in slagen om het verblijf in Nederland als definitief te accepteren; men hoopte op terugkeer en bleef in kritiek op de Nederlandse samenleving steken". De schrijver komt in zijn slotkonklusie tot "de kwalifikatie pseudo-aanpassing" (21.). De schrijvers van het Repatriëringsrapport vatten samen: "Er zijn echter verschillende redenen, waarom men deze kwalifikatie, zonder verder onderzoek niet algemeen kan stellen voor de hele kampgeneratie. In de eerste plaats, omdat het verlies van één of beide ouders wel een zware belasting betekende, in de tweede plaats, omdat deze groep, voornamelijk bestaande uit kinderen, waarvan beide of één der ouders tot de migratie categorie I^{*} behoorden, direkt na de oorlog naar Nederland werd overgebracht, en dus als het ware de volle laag kreeg van vele wederzijdse misverstanden, die bij langdurige konfrontatie wel wat afgezwakt werden". (22.)

De nadruk van het rapport ligt op de historische en sociaal kulturele achtergrond van de gerepatrieerden, met dien verstande dat de gewelddadigheden in de Pacific-oorlog en de Bersiap niet in deze achtergrond geïntegreerd onderzocht is. Het is vooral een beschrijving van de migratie en assimilatie. Veel minder is men toen bedacht geweest op de late gevolgen van de kampperiode en de Japanse bezetting. Men verzamelde toen geen systematisch materiaal over de jeugd. Hieruit kan men afleiden dat de mogelijk bestaande problematiek van de groep ten gevolge van het doorgemaakte niet nadrukkelijk werd gesignaleerd. De aandacht ging toen veeleer uit naar de aanpassing aan de context van de samenleving. De kwalifikatie "pseudo-aanpassing" van de groep Indische weeskinderen kan

* Migratie categorie I bevat totoks en andere 'import-Europeanen' en wat 'blijvers'; de groep van recente en tijdelijke immigranten in Indonesië.
(zie ook pag. 32)

mede in het licht gezien worden van het door de Overheid gevoerde beleid van aanpassing.

Met de huidige inzichten in rouwverwerking kan men uit de beschrijvingen van deze groep afleiden dat de overheid de fase van ontkenning van mogelijke oorlogstraumata over het hoofd gezien heeft. Immers, uit het schaarse signaal van de heer Boeken over samenhang tussen gedrag en kampervaring is eerder op te maken dat het gedrag van die kinderen niet begrepen werd als het onvermogen het verleden los te laten of als gevolg van loyaliteitsproblemen na de ongewenste verlatting van een of beide ouders.

Voorts valt op dat bij de vergelijking van Joodse en Indische weeskinderen de identifikatie van het Nederlandse volk lag bij de Joodse kinderen. Men mag aannemen dat dit de houding van de Nederlandse samenleving van toen kenmerkte. Hieruit kan men konkluderen dat de Nederlandse context bij konfrontatie met de gehele groep jeugdige gerepatrieerden direkt de vergelijking met de moeilijkheden van Joodse kinderen maakte. Om het anders te zeggen: met de vergelijking werden de moeilijkheden van de groep Indische kampkinderen immer tegemoet getreden en het groeide na de oorlog uit tot een soort sociaal gegeven. In de Nederlandse context domineerde deze vergelijking het bewustzijn zozeer, dat de verstrengeling van het lot van beide groepen een "feit" werd.

Ook in het in 1969 met medewerking van het Ministerie van C.R.M. tot stand gekomen "Van Oost naar West; Relas van de repatriëring van 1945 tot en met 1966" ligt de nadruk vrijwel uitsluitend op de naoorlogse gebeurtenissen. "Het woord "kamp" was "taboe". De overheid wilde evenmin als in 1945 bij deze repatrianten, van wie een groot gedeelte nog de vreselijkste herinneringen had aan de Jappenkampen, nauwelijks geheelde wonden openrijten" schreef mevrouw

Mr H.C. Wassenaar-Jellesma, ex-repatriante, in haar beschouwing naar aanleiding van de tweede golf repatrianten (1949 - 1951). (23.) Men bewoog zich, om met Schutz te spreken, voornamelijk op het contextuele niveau en op het referentiële niveau; onder verwijzingen naar assimilatie en de Europese oorlog (voor de kinderen met name naar de Joodse oorlogswezen) werd ook binnen de groep de achtergrond van de Japanse kampen van het bewustzijn geïsoleerd. De kracht van deze "kontextuele" overwegingen was zo groot, dat een maatschappelijk en persoonlijk taboe over het kamp ontstond.

Mevrouw D. van Velden heeft met haar dissertatie "De Japanse interneringskampen voor burgers gedurende de Tweede Wereldoorlog" (1963) enigszins in de leemte aan achtergrondkennis voorzien.

In de aparte belichting van de situatie van de kinderen (24.) in de Japanse kampen haalt mevrouw van Velden één der eerste signalen van perspectief en belevingswereld van kampkinderen zelf naar voren. Over de grotere kinderen schrijft ze: "Ze konden reeds een oordeel vormen, zagen en hoorden te veel van het egoïsme, de twist en oneerlijkheid der ouderen. Ze waren vroeg zelfstandig en wijs, maar ze leerden ook waarden onderscheiden en kregen veel verantwoordelijkheidsgevoel. Vooral tegenover hun moeder en jongere broertjes en zusjes. Ze hadden vaak het gevoel dat ze voor het leven na de bevrijding verantwoordelijk waren en trachtten nog zo veel mogelijk te leren. Maar het is niet te verwonderen, dat de ontgoocheling over het gedrag der volwassenen en de ontelbare fraaie en holle woorden in toespraken van voor, tijdens en na de oorlog velen verhindert zich "met een zeker enthousiasme aan iets over te geven", zoals Leffelaar van zich zelf zegt". (25.)

De aanduiding of de typering van de psychische toestand van "velen": "met een zeker enthousiasme aan iets over te geven" wijst

mijns inziens op het bestaan van loyaliteitsproblemen van de groep kinderen met de direkte en maatschappelijke omgeving.

Om deze verhouding van de Nederlandse samenleving en de groep immigranten in het algemeen enigszins te belichten, kan het volgende dienen:

H. Surie onderscheidt in zijn (mijns inziens uitstekend) sociologisch artikel, dat in het boek "de Allochtonen in Nederland" (onder redactie van mevrouw H. Verweij-Jonker uit 1971) is opgenomen, de gerepatrieerden in vier migratiekategorieën:

- "I. de groep van recente en tijdelijke immigranten in Indonesië; voornamelijk zelf en ouders in Nederland, Europa en (blanke) gebieden geboren, voornamelijk ook eerst na het bereiken van van de volwassen leeftijd in Indonesië geïmmigreerd;
  - II. de groep van mobiele doch overwegend minder tijdelijk in Indonesië gevestigde Europeanen; afwisselend verblijf in Indonesië en elders, voornamelijk Nederland; eigen geboorteland en dat van ouders voornamelijk Indonesië naast velerlei combinaties van Indonesië en andere landen, voornamelijk Nederland.
  - III. de groep van permanent in Indonesië gevestigde Europeanen, die dit land nog nimmer verlaten hebben (krijgsgevangenschap in het buitenland uitgezonderd); zelf en ouders overwegend in Indonesië geboren, naast een aantal gevallen waarin de vader elders dan in Indonesië geboren werd;
  - IV. de groep van personen, die in de kolonisatorengroep opgenomen is op grond van juridische normen; van origine in hoofdzaak geheel Aziatisch, zoals "gelijkgestelden", en de met Europeanen gehuwde Indonesische vrouwen.
- MK I. omvat totoks en andere 'import-Europeanen' en wat blijvers.

MK II. bestaat merendeels uit Indo-Europeanen, evenals MK III., welke laatste categorie personen Indonesië echter nooit had verlaten." (26.)

Hier wil ik wijzen op twee aspecten. Ten eerste is op te merken dat de overgangssituatie van MK I. en II. en die van MK III. en IV. van elkaar verschillen. De eerste twee categorieën zijn in ware zin op te vatten als repatrianten of als "homecomers". De laatste twee categorieën bestaan uit mensen, die als vreemdelingen en emigranten naar Nederland gekomen zijn. Ten tweede is er de gemeenschappelijke omstandigheid dat men merkte dat in de Nederlandse samenleving de Indische geschiedenis vreemd was en bleef. De gerepatrieerden verkeerden dientengevolge na het verlaten van Indonesië, en in verschillende mate 'tussen twee vaderlanden'.

In het eindrapport van het W.A.C. staat "dat de verdraagzaamheid tegenover mensen uit Indië bepaald niet optimaal was. Er bestond ook wel degelijk een zekere vrees voor vreemdelingen als groep". (27). Prof. N. Beets noemt ze in zijn boek "De Verre Oorlog" "strangers of a kind".

A. Schutz merkt in dit verband op: "Een vreemdeling die een cultuur binnentreedt is niet langer toegestaan zichzelf als het centrum van zijn sociale omgeving te beschouwen, en dit feit bezorgt hem, veroorzaakt een breuk in de contouren van zijn werkelijkheid.(29) De vreemdeling dient zich van de grond af aan een nieuw beeld te vormen van wat in de nieuwe cultuur van belang is.

In de konfrontatie tussen een vreemdeling en een in-groep, in dit verband de Nederlandse samenleving, wordt eerstgenoemde door de Nederlandse samenleving waargenomen in twijfelachtige loyaliteit.

Schutz zegt hierover: "De twijfelachtige loyaliteit t.o.v.

een vreemdeling is vaak meer dan een voorstel van uit

de benaderde groep. De vreemdeling blijft een marginaal mens, een

kulturele hybride op de rand van twee verschillende patronen van groepsleven, niet wetend waartoe hij behoort. Echter vaker is de benadering van twijfelachtige loyaliteit geboren uit de verbazing van de leden van de in-groep dat de vreemdeling niet het geheel van hun cultuurpatroon accepteert als de natuurlijke en juiste wijze van leven. De vreemdeling is dan ondankbaar, want hij weigert het cultuurpatroon, dat hem aangeboden wordt en hem bescherming en onderdak geeft, te erkennen. Maar deze mensen begrijpen niet dat de vreemdeling in overgang is - en het cultuurpatroon als labyrint beschouwt, waarin hij verdwaalt". (29.)

Het is met deze omschrijving van twijfelachtige loyaliteit dat de spanning tussen het niveau van de Nederlandse context en de achtergrond van "the strangers of a kind" geïllustreerd kan worden. Er is op het gebied van de wisselwerking tussen beide bovengenoemde niveau's weinig onderzoek bekend. Er bestaat weinig gedifferentieerde en geïntegreerde kennis over de psychologische processen van groepen "homecomers" en "strangers". Prof. Beets' "Verre Oorlog" is hier als een gunstige uitzondering te noemen. De psychologische processen van "Nederlanders" als gevolg van de confrontatie met de 'mensen uit Indië' zijn, voor zover mij bekend, niet nader onderzocht. De wisselwerking tussen beide bovengenoemde processen zou derhalve nadere bestudering behoeven.

Wel kan gezegd worden dat met de W.A.C.-periode een late dialoog tussen de Nederlandse overheid met de geschiedenis van de gepatriëerden op gang is gekomen, met name met de "oorlogsgeschiedenis". Hiermee heeft zich een aanzet gevormd om de spanningen tussen de Nederlandse context en de "oorlogsachtergrond van de Indische Vervolgden" te gaan bespreken. Een kentering in het overheidsbeleid, die van groot belang voor de erkenning van de problematiek van de groep Indische Vervolgden is en daarmee ook voor de groep "Indische kampkinderen".

Uit de kontakten, die het College tijdens haar bestaan legde met de Stichting Pelita en andere Indische organisaties, merkten de schrijvers met betrekking tot de jongeren, geboren tussen 1933 - 1945, met name het volgende op: 'De chaotische situatie in het voormalige Indië na de bevrijding in augustus 1945 leidde voor velen, al of niet na een kortstondige hereniging, opnieuw tot een scheiding. Een nog groter aantal verloor in deze tijd vader en/of moeder. Voegt men hierbij nog eens de emigratie naar en acculturatie in Nederland, dan is weinig fantasie nodig om te veronderstellen, dat onder deze groep, veelal met een andere huidskleur, nog vele problemen leven'. (1)

3.2. Opkomst en eerste ontvangst van het begrip "Indisch kampkind".

In april 1980 verscheen in het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde een artikel: "Japanse kampen; nog geen verleden tijd" van de hand van een huisarts en van een sociologe-psychotherapeute: de heer Bekkering en mevrouw Bekkering-Merens. In het artikel wordt voor de eerste maal in de wetenschappelijke literatuur het verband gepresenteerd tussen gevoelens, die 40 - 60 jarigen hebben met de gebeurtenissen in de Japanse kampen. Naast een feitelijke weergave van de levensloop van de groep Indische kampkinderen, 60.000 in getal, presenteerden de auteurs "het aparte perspectief" en de "belevingswereld van de kinderen van toen". "Op grond van eigen ervaring en literatuur is het ons bekend dat een 'toenemend aantal' mensen uit Indië, die nu tussen de 40 en 60 jaar zijn, vaak tot hun eigen verbazing te maken krijgen met psychische en somatische problemen, die samenhangen met hun kampervaringen", schrijven de auteurs in hun artikel. (30.)

De heer en mevrouw Bekkering zijn beiden van 9 tot 12 jarige leeftijd in Japanse kampen geïnterneerd geweest. In enige interviews is stilgestaan bij de fase, die aan de opkomst van het door hen voor het eerst gebruikte begrip Indisch kampkind is vooraf gegaan en bij de fase van de eerste ontwikkelingen na het artikel in de maatschappij. Hier volgen enige hoofdpunten uit de interviews:

Op de vraag hoe de aandacht op de problematiek van "Indische kampkinderen" gericht is geraakt, antwoordt de heer Bekkering eerst het volgende: "In het algemeen hebben een aantal factoren de individuele verwerking verhinderd: 1. Kollektieve verdringing van de Japanse tijd. 2. Er heeft geen konfrontatie met de vijand meer plaatsgehad".

1. Ter illustratie van de kollektieve/verdringing wordt door mevrouw Bekkering bijvoorbeeld het woord kamp genoemd: "Wij spraken al vanaf de oorlog: In welk kamp ben jij geweest? Wij gebruikten het woord kamp in ons referentiekader, als legitimatie". Zoals in de inleiding al naar voren kwam, heerste er een taboe op het woord kamp in de naoorlogse Nederlandse samenleving, althans in relatie met de groep repatrianten. "Kampen hoorden eigenlijk hier", zo luidt de typering van de context van mevrouw Bekkering. Op de vraag of er niet gesproken werd over Indische kampkinderen, antwoordt mevrouw Bekkering: "Nee, dat is al schrijvend ontstaan". Het schrijven zelf is in 1979 aangevangen. "We kregen een beeld en kregen een categorie voor ogen". Het taboe op het gebruik van het woord kamp in relatie met de groep Indische kampkinderen is feitelijk pas recentelijk doorbroken en daarmee de kollektieve verdringing. Men kan hier zien dat op een vraag hoe zich een beeld vormde van de achtergrond van de problematiek, eerst de aandachtsdominantie in de Nederlandse context voor de kampen in Europa genoemd wordt.
2. Als belangrijk markeringspunt in de bewustwording van de "Indische oorlogsproblematiek" komt het bezoek van keizer Hirohito van Japan aan Nederland in 1971 naar voren, dat "een onbegrijpelijke belediging van slachtoffers Jappenkampen" was, aldus een van de koppen in de krant (32.). Mevrouw Bekkering

zegt hierover: "Een protest tegen Hirohito is in Nederland volkomen genegeerd; dat is voor een aantal mensen net zo erg geweest als de kwestie van de drie van Breda. Wanhoop en verdriet van die mensen werd niet gehoord; toen zijn de eerste afknappers gekomen". De ongewenste konfrontatie met het symbool van het Japanse keizerrijk bracht een diepe beroering onder de "Indische mensen" teweeg. Het geringe getoonde begrip van het koninklijk Huis en de Nederlandse overheid voor de achtergrond van deze beroering kwetste velen.

Hierna is het echtpaar Bekkering vanaf 1972 bij familie en in professionele kontakten gekonfronteerd geweest met psycho-somatische klachten, die zij waarnamen als samenhangend met het kampverleden.

Met H. Leffelaar (al eerder genoemd) hebben de auteurs onder meer "van '76 - '80 gesproken, ook al wel over de optiek van kinderen in de oorlog". Deze van volwassenen verschillende optiek komt onder meer tot uiting in de taal. Hierin ligt in de ogen van mevrouw Bekkering een reden waarom de groep kinderen zich apart gaat manifesteren. Een illustratie hiervan geeft de heer Bekkering: "Als bijvoorbeeld mijn grootvader vroeg: hoe was het in het kamp? dan zei ik: dat viel wel mee, was zo erg niet; dan stakte het gesprek". Mevrouw Bekkering vult dit direkt aan met: "De beleving er onder werd ons pas veel later duidelijk".

Terugkijkend op het proces van de opkomst van het begrip Indisch kampkind zeggen de auteurs: "We hebben gekeken naar gelijk lopende lijnen in de ontwikkeling van de mensen die wij kenden. In ons artikel hebben wij op eenvoudige wijze laten zien hoe deze lijnen lopen". Op grond van een 50-tal waarnemingen zijn de auteurs gaan turven en tellen, hebben er veel over gepraat. "Dat is ook het konflikt

Brouwers - Kousbroek, dat zich ook in ons zelf heeft afgespeeld en nog niet helemaal is opgelost. We vroegen ons af: zien we geen spoken, is het geen pseudo-wetenschap? Wij zijn gaan turven en tellen, en zijn gaan schrijven". Met het schrijven is het beeld van het Indisch kampkind opgekomen en van de categorie: "Dat je in één keer ontdekt, deel uit te maken van een gemeenschappelijke historie van 50.000 mensen". Deze plotselinge intuïtieve koppeling van individuele waarnemingen aan de gemeenschappelijke biografische en historische betrokkenheid is in het signaal, het artikel, verder uitgewerkt. In hun artikel presenteren de auteurs de uitwerking onder andere met analogieën, die zij zien tussen wat zij meemaakten en diegenen die uit de bekendere Duitse kampen naar Nederland terugkeerden. In het spreken over deze gevangenschap met Nederlanders ontmoetten zij een zelfde barrière. In het interview benadrukt de heer Bekkering dit kontorversiële verband: "Er heeft lang een taboe gerust op het raken aan de "Vernichtungslager". Dat is iets anders geweest, het is absurd geweest, blijft van een andere orde".

Mogelijk heeft de in het artikel beschreven konfrontatie van het echtpaar - beiden "Indische" kampkinderen" - met het Poolse kamp Maidanek in symbolische zin bijgedragen tot het verminderen van de krachtige werking van het taboe als "Indische mensen" te spreken over een kamp. Al had de reis naar Polen natuurlijk niet dat tot doel, maar een "poging tot verwerking" van hetgeen hier in Polen in de Europese oorlog geschiedde. Wel is mijn interpretatie dat deze poging mede het effect gehad heeft dat de auteurs zich uit de verstrengeling van de al eerder genoemde groepen Joodse en Indische oorlogskinderen hebben kunnen losmaken. Nu achtten de auteurs in het interview het mogelijk, dat "het innerlijk verbod te vergelijken de beleving van het eigen leed heeft afgeremd". Dit verdient

enige aandacht. De vergelijking met de Europese oorlog heeft, zo kan men zeggen, het zicht op de eigen problematiek en het inzicht in de persoonlijke problematiek van de voormalige Indische kampkinderen bemoeilijkt. In de presentatie van het verband 'Indisch kampkind' in hun artikel hebben de auteurs, om in Schutz' termen te spreken, ter verheldering van het niveau van de achtergrond van de Indische problematiek naar de analoge situatie in ruimer verband (de Europese oorlog) verwezen. De auteurs bewegen zich op het niveau van de verwijzingen. Verder in het betoog zal hierop worden teruggekomen. Nu vervolgen we met het beschouwen van de eerste ontwikkelingen van het artikel bij en na het verschijnen in de maatschappelijke context.

"Na aanbieding van het artikel aan het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde belde de sekretaris op en zei ongeveer: "Het is mijns inziens belangrijk". Op het bureau van de redactie van het tijdschrift hadden redactieleden daar, na eerst enige twijfel te hebben gehad, na lezing bemerkt dat in familie of cliëntele de beschreven problematiek aanwezig was en zo werd het vrij snel geplaatst".

Op de vraag hoe de reacties op het artikel waren, luidde het antwoord: "Veel reacties hebben wij op het artikel gehad. Wij hebben een bundel met 70 brieven, zo'n 30 telefoontjes. Bego (Bond van Ex-Geïnterneerden en Gerepatrieerden van Overzee) vroeg 600 artikelen te mogen drukken. Het heeft naar mijn indruk in vele gezinnen gesprekken geopend".

"De reacties zijn van Totoks en meer ontwikkelde Indo's, zeker niet van spijtoptanten gekomen". De heer Bekkering meent dat "je subjectief bent in je waarneming; achteraf heb ik begrepen, dat de groep Indo's toch weer in een andere situatie verkeerden en verkeren; ik denk dat bij hen het immigrantengevoel veel sterker is dan bij ons. Meer displaced persons". Mevrouw Bekkering sluit er

op aan: "Deze Indo's hebben ook sterker het gevoel uit hun land gegooid te zijn. Je hoort daar. Wij zijn de van oudsher wisselende groep; lagere school daar, middelbare school hier, etc."

Twee min of meer negatieve reacties zijn de auteurs op hun artikel bijgebleven. Een van de heer J. Lanzing, waarop in een later verband zal worden teruggekomen. Eén van R. Kousbroek, die zich in een krantenartikel in de N.R.C. (20-6-'80) de vraag stelde of er in verband met de problematiek van "Indische kampkinderen" sprake was van "een speling in de taal of dat er inderdaad een afzonderlijk syndroom met specifieke symptomen toestaat". (33.)

De heer Bekkering zei hierover in een ander verband, dat mogelijk "agressieregulatie" specifiek is voor de problematiek van de kinderen. Hij zei hierover in verband met de appèls, die tijdens de interneering werden gehouden, over de belevingswereld van het kind: "Dit in de houding staan, het eigenlijk niet begrijpen, wel weten dat er gevaar is, maar niet weten uit welke hoek dat komt. Toch precies weten waaraan je je wel en niet moet houden, dat geeft voor jonge kinderen een sfeer van bedreiging, waarbij bepaalde regeltjes moeten worden gehandhaafd, terwijl de zin niet meer precies is.

Het weert je eigen afweer, je eigen verdediging af. Wat houdt dat nu voor vele mensen uit Indië in? Dat zij vaker niet voor zich zelf op durven komen. Gestoorde regulatie voor eigen verdediging". (34.)

Dit komt enigszins met de typering van de Haas en Posthuma overeen : "Een voortdurende onzekerheid over dreigende maatregelen en het weerloos aanvaarden van dagelijkse vernederingen heeft de geest der kinderen doortrokken". (15.)

Terugkerend naar de reacties op het artikel zijn nog drie van bijzondere betekenis voor de erkenning van de problematiek van Indische kampkinderen in en door de Nederlandse wetenschappelijke context.

"Prof. J. Bastiaans stuurde na ontvangst van een eerste versie per omgaande een briefje met de vraag of hij ze mocht gebruiken voor zijn studenten", zo bleek in het interview. De impliciete erkenning van Prof. Bastiaans steunde de auteurs bij de ontwikkeling van het artikel. Prof. Bastiaans zegt in een interview in de N.R.C. (27-1-'83) over zichzelf: "Ik heb een symbolische functie....". De erkenning van "de man die hier in Nederland het meest van traumatiseren weet" is voor een bredere contextuele erkenning van belang geweest. In een ander verband zal zijn symbolische functie voor de groep kampkinderen nog ter sprake komen. 'Prof. M.J. Langeveld heeft' als een der weinigen vanuit de Nederlandse context op het artikel 'gereageerd'. En ook Dr H. Keilson. "Keilson en Langeveld hadden al wel veel kinderen gezien, die wisten er al meer van".

Dr H. Keilson's waardering voor het artikel heeft een bijzondere betekenis. Keilson zette zich na de oorlog in voor het werk met de al eerder genoemde groepen oorlogspleegkinderen en had uit dien hoofde al vele Indische weeskinderen gezien en meegemaakt. Dr Keilson schreef over de groep Joodse oorlogspleegkinderen zijn dissertatie: "Sequentielle Traumatisierung bei Kindern". (35.)

Keilson zei bij een bezoek aan de auteurs: "Een goede klinische waarneming". "Wij zagen met elkaar dezelfde lijnen lopen met de groep Joodse pleegkinderen. Dat is ook niet zo verwonderlijk, want het zijn toch allemaal in Keilson's woorden "Traumatisierte Kinder"", aldus verwoordden de geïnterviewden de betekenis van Keilson's 'contextuele' erkenning. Hiermee heeft Dr Keilson de kern van de boodschap van de signaalgevers getroffen. Juist zijn erkenning is van symbolische waarde, omdat hij ermee aangaf de problematiek van de groep Indische kinderen te zien naast die van de Joodse kinderen. Dit dient in zijn historische naoorlogse, al reeds aangegeven, dimensie te worden gezien.

Kort resumerend: hier is de opkomst en eerste ontwikkeling van het begrip Indisch kampkind beschreven. De aandachtsdominantie in de naoorlogse Nederlandse samenleving voor de Europese oorlog bewerkstelligde mede het taboe van het gebruik van het woord kamp in relatie met de problematiek van de Indische vervolgd. Met het bezoek van Hirohito in 1971 werd met een schok de spanning manifest, die tussen het niveau van de achtergrond van de Indische vervolgd en de context van de Nederlandse overheid had bestaan. Acht jaar hierna gingen de auteurs hun waarnemingen van psychosomatische symptomen samenhangende met het kampverleden in een breder verband zien. Met het schrijven vormde zich het appresentationele paar van hun waarnemingen en de gemeenschappelijke historie van de 50.000 kinderen. De presentatie van dit verband in het artikel bracht een stroom van reacties teweeg, met name binnen de groep Indische vervolgd.

Minder in aantal, maar voor bredere maatschappelijke erkenning van het signaal van belang waren de reacties van drie "grijze eminenties" (Bastiaans, Langeveld en Keilson) op het gebied van de oorlogsproblematiek in Nederland. Toch zou het een te gekleurde voorstelling van zaken zijn, te denken dat hiermee de spanningen tussen het niveau van de achtergrond van de groep kinderen en het niveau van de Nederlandse context meer en meer tot het verleden zijn gaan behoren. Er waren en zijn ook negatieve en relativerende reacties. Alvorens deze nader te beschouwen zullen eerst de ontwikkelingen van het begrip Indisch kampkind, die voor de sociogenese van de groep van belang zijn, worden beschreven.

3.3. Verdere ontwikkelingen.

3.3.1. 15 augustus 1980.

Op 24 januari 1980 besloten afgevaardigden van twintig "Indische" organisaties tot de oprichting van Stichting Herdenking 15 augustus 1945. Het doel van de Stichting was onder andere

"het organiseren van een waardige herdenking op 15 augustus 1980 van het einde op 15 augustus 1945 van de mede door het Koninkrijk der Nederlanden in Oost-Azië gevoerde strijd tegen Japan en het daarmee gekomen einde aan de Tweede Wereldoorlog."

In aanwezigheid van Hare Majesteit de Koningin en Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Claus der Nederlanden, Minister-President Mr A.A.M van Agt en minister van Binnenlandse Zaken H. Wiegel alsmede een groot aantal parlementariërs en andere prominenten uit de Nederlandse samenleving en de ambassadeurs van Australië en Indonesië, herdachten 11.000 personen diegenen 'die sneuvelden in de strijd tegen Japan en de vele tienduizenden die op erbarmelijke wijze omkwamen tijdens de Japanse bezetting van hun land'.

De samenstellers van het boekje "15 augustus 1980" vatten in de inleiding de betekenis van de manifestatie samen : "Uit de vele schriftelijke, mondelinge en telefonische reacties blijkt de grote waardering voor het gebodene en het gevoel van bevrijding dat men als deelnemer heeft ondervonden. Meer nog. Dat gevoel van bevrijding was ook ver buiten de kring van deelnemers merkbaar. Door de grote bekendheid die de manifestatie heeft gekregen en de stroom van publikaties die deze heeft veroorzaakt werd in het algemeen veel voldoening uitgesproken over het feit dat na zoveel jaren eens uitvoerig werd stilgestaan bij het lot van hen die in Nederlands-Indië waren betrokken in de Tweede Wereldoorlog'. (36.)

Op deze bijeenkomst van historische en symbolische betekenis vestigden twee sprekers nadrukkelijk de aandacht op de voortdurende gevolgen van de oorlog in Indië bij de jeugdigen van toen.

Prof. Dr J. Bastiaans vatte in zijn rede "Isolement en bevrijding" als volgt samen: "Tien tot twintig jaar geleden dacht men in Nederland vaak dat de Nederlanders in Indië het veel minder moeilijk hadden gehad dan degenen, die naar Duitse gevangnissen en concentratiekampen waren gestuurd. Het vooroordeel was zo uitgesproken dat zelfs Indische Nederlanders niet eens openlijk over hun ervaringen dorsten te spreken. Thans weten wij dat vooral de groep van jonge kinderen van toen, nu vaak ouders van kinderen, het uitermate moeilijk hebben te komen tot wat wij noemden die ontgrensde vorm van leven, die vorm van leven waarin men open, harmonisch, vitaal vanuit een gezonde ontwikkelde identiteit met mens en kind kan communiceren". "Kort geleden schreven Bekkering en Bekkering-Merens in datzelfde Nederlandse Tijdschrift voor Geneeskunde (Prof. Bastiaans had even tevoren het artikel van de artsen de Haas en Posthuma besproken) over de "Japanse kampen; nog geen verleden tijd". Wat niet verwerkt is, kan geen verleden tijd worden. Het vastzitten in een traumatiserend verleden betekent dat je ook in het nu vastzit in de gruwelijke machteloosheid van weleer, dat je daaruit niet los kunt komen, dat je het niet kunt verwerken tenzij er iemand is, die je werkelijk uit die gevangenis van toen bevrijdt". (37.)

Ir C. Westra zei in zijn rede "En nu verder": "Dr Bekkering schreef een uiterst belangwekkend artikel" en memoreerde daarna "de groep van jonger dan 18 jaar waarvan Bekkering een voortreffelijk en gedifferentieerd beeld heeft gegeven. Die groep heeft zijn eigen problematiek". (38.)

De 15e augustus 1980 staat mevrouw Bekkering bij: "Stampvol, wij zijn er nog in alle nuances. Het Indië was er. Ja, toen ontstond een besef van de omvang van de problematiek, die 'massa'. De 15e augustus gaf ons het gevoel van het oude Indië dat nog niet vergeten was. De Indonesische "ambassadeur", Beets, als echte Indische jongen, ja, dat deed mij veel". De heer Bekkering: "Beets accentueerde de eigen identiteit van de Indische mensen, daar was de kollektieve bijeenkomst goed voor, dat rechtte de kromme rug. De behoefte aan de kollektieve beleving bleek er toch te zijn, hoewel in eerste instantie het voor mij niet zo hoefde". (39.)

Prof. N. Beets sprak aan het einde van zijn rede over "een dag van voldoening - is het woord vreugde te groot? - omdat we onze eigen, historische en sociaal gefundeerde identiteit en ons zelfrespekt mogen laten zien". (40.)

Op deze dag plaatst met name Prof. Beets de achtergrond van de totale groep uit het voormalig Nederlands-Indië in de context van de Nederlandse samenleving. Hierbij wordt de aparte problematiek van de groep jonger dan 18 jaar, ten tijde van de oorlog, onder de aandacht van een groter publiek gebracht.

Dit is in de sociogenese van de groep een belangrijk markeringspunt. De publieke verspreiding van de gedachte van een aparte problematiek van de groep jongeren heeft zeker een grote rol gespeeld in de verdere ontwikkelingen.

Om met Schutz te spreken: "Als de mens situaties als reël definieert, dan zijn ze reël in hun konsekventies". En met Elias "het begrip won veld".

3.3.2. Radioprogramma Z.I.: "Over de Jappenkampen", 17-8-1980.

Twee dagen na de herdenking, op 17 augustus, volgde een live-radio-programma "Over de Jappenkampen". Gastpresentator J. van Tijn sprak met 5 publicisten (waaronder mevr. C. Engelbrecht) over de late gevolgen van oorlog bij mensen, die in de interneringskampen in het toenmalige Nederlands-Indië hebben gezeten en met name over de jongeren onder hen.

In het gesprek spreekt J. van Tijn, zelf als jong kind in Indië geïnterneerd geweest, het volgende uit: "Ik heb er zelf nog nooit over gepraat. Nog nooit. Ik heb alleen maar oppervlakkige verhalen wel eens verteld, ik voelde zelf dat het oppervlakkig was. Ook aan mensen, die mij zeer na stonden en dierbaar zijn. Toch een gevoel van: ik kan het ze toch niet duidelijk maken".

Deze uitspraak van de vooraanstaande journalist J. van Tijn is opmerkelijk. De symbolische herdenking van 15-8-1980 bracht om zo te zeggen de Japanse periode binnen het niveau van de context. Dit verhoogt de kans dat zich een bewustzijn vormt van de eenheid van de zwijgende achtergrond met de niet begrijpende context. Hiermee (zou men kunnen zeggen) wordt elk integratieproces begonnen; met de feitelijke konstatering dat ergens niet over gesproken wordt. Mevrouw C. Engelbrecht publiceert reeds enige jaren over de oorlogsproblematiek van de Indische vervolgd. Ze haalde in het radioprogramma een reactie op één van haar artikelen naar voren, die "ik heel opmerkelijk en belangrijk vind: van een vrouw van onze leeftijd, denk ik, zo ongeveer 40-45 jaar, die niet in een Jappenkamp heeft gezeten, maar in Amsterdam in de oorlog en zij beschrijft er iets van wat een honger ze had, en hoe zij bij Schiphol bij bombardementen tussen granaatscherven liep en hoe bang ze was voor Duitsers. Ze is getrouwd met een jongen, die in een Japans Kamp

heeft gezeten en schreef mij dat als ze probeerden hun kinderjaren samen te verwerken, een episode waar hij weinig over sprak, dan ketste hij dat altijd af en dan zei hij, dat haar honger eigenlijk niets te betekenen had, want dat was toch niets vergeleken bij Auschwitz.

Een heel merkwaardige uitwijk, die wij zelf ook altijd maken, "het is niet zo erg als Auschwitz", dus ik vermoed dat deze man zijn eigen doortrekken naar Auschwitz ("ik heb het gelukkig niet zo erg gehad") weer op zijn vrouw projekteert. Maar de vraag was: is het niet veel belangrijker dat in het algemeen aandacht wordt besteed aan het gewone kind in oorlogstijd".

Mevrouw Engelbrecht brengt de typerende verwarring tussen het niveau van de achtergrond en het niveau van de context naar voren. De verwarring manifesteert zich op het niveau van verwijzingen. De man plaatst de ervaringen van zijn vrouw in de hongervinter in Nederland naast de ervaringen van Auschwitz. Mevr. Engelbrecht wijst op de verwarring, die ten gevolge van deze verwijzing optreedt. Al eerder is deze typerende verwarring gebleken. Zij is mijns inziens van structurele aard en van centraal belang in de sociogenese van de groep Indische kampkinderen. In de verdere analyse zal dit nog duidelijker worden.

3.3.3. Mevrouw M. Schepel: Zelfhulpgroepen of praatgroepen voor vrouwen,
die als kind in een Jappenkamp hebben gezeten.

In een krantenartikel in de Leeuwarder Courant d.d. 7-2-1981 wordt door mevrouw L. Macaré de aandacht gevestigd op "een groot verdriet dat nu pas wordt uitgesproken", zij schrijft over vrouwen en hun kinderjaren in Japanse kampen. In het artikel komt mevrouw M. Schepel, "van haar vierde tot haar zevende jaar in een interneringskamp" aan het woord over haar ontdekking van de samenhang tussen haar gevoelens van machteloosheid, verwarring en neerslachtigheid en haar angstdromen over de kamptijd. "Steeds terugkerende dromen gaan onveranderlijk over lange rijen kinderen, die in eindeloze herhaling, opnieuw op weg zijn naar het eerste interneringskamp".(41.)

Na eerst melding te hebben gemaakt van "een intens eenzame periode" "met heel veel ziekenhuisbezoek, wat betekende dat ik steeds weer gescheiden werd van mijn moeder en zus,"verwoordt ze in Marge het moment, waarop de aanpassing niet meer lukte. "Op mijn 42ste werd ik geopereerd en ik werd dermate huilend wakker dat ik er niet meer om heen kon. Ik ging in therapie bij een kampkind, Marije Bekkering. Ik ontdekte dat veel angsten van mij terecht waren, ik ontdekte dat ik mocht bestaan, dat ik goed was zoals ik ben, ik ontdekte dat ik niet gek ben, maar dat ik wel opgegroeid ben in een krankzinnige situatie. Het belangrijkste was: angst is geen bodemloze put".(42.)

Mw. Schepel en Mw. Bekkering hebben aan de basis gestaan van de eerste praatgroepen voor vrouwen, die volgens "Indische" gewoonte kongsi's genoemd zijn. Deze praatgroepen ontstonden na oproepen in het feministisch maandblad Opzij, hebben een grootte van ongeveer 4 vrouwen met 2 begeleidsters.

"In een veilige atmosfeer, zo leerde de ervaring, was het mogelijk op basis van herkenning, het akseptereren van de verschillende manieren, waarop wij de kamptijd beleefd hebben, het veel aandacht aan elkaar geven, elkaar te waarderen, langzaam een beter beeld van onszelf te krijgen, inzicht in waarom we zo zijn geworden, en een oefenplaats te zijn voor veranderingen".(42)

Bovengenoemde opzet maakte onder andere mogelijk dat betrokkenen inzicht verwierven in de verwevenheid van angst en minachting voor mannen, opgedaan in de Japanse kampen, en hun huidige relaties met mannen. In welke mate het feministische perspectief meespeelt in de botsingen tussen de niveau's van de achtergrond van de groep kinderen en het niveau van de toenmalige en huidige context is niet nader onderzocht. In welke mate de spanningen bijvoorbeeld tussen vrouwen

en mannen met betrekking tot de problematiek van de Indische kampkinderen een rol speelt, is mij uit literatuur niet bekend. Als mogelijk onderzoeksobject dient dit mijns inziens wel gesignaleerd te worden.

3.3.4. Mevrouw E. de Kruijf.

Mevrouw de Kruijf schreef in 1981 in het Maandblad Geestelijke Volksgezondheid over de jongste generatie van '40 - '45: "Kinderen uit het Jappenkamp". Aan de hand van autobiografische gegevens (zij zelf werd in 1940 op Sumatra geboren) reconstrueerde zij het lot van "de mensen, die als peuter, kleuter en lagere schoolkind in één of meer Jappenkampen hebben gezeten; de volwassenen van 38 - 45 jaar van nu". (43.)

In de inleiding van haar artikel groepeerde mevrouw de Kruijf zich bij hen "die nu aan den lijve wel degelijk ondervinden dat hun doen en laten beperkt wordt door hun kampverleden en verdere jeugdervaringen". Zij onderscheidt zich nadrukkelijk van hen "die ontkennen enige last van hun oorlogsverleden te hebben" en van "een aantal die, doordat ze na de oorlog een vrij stabiele jeugd hebben gehad, geen of nauwelijks nadelige gevolgen hebben ondervonden van hun slechte "start"". (43.)

In de beschrijvingen van hun belevingen geeft mevrouw de Kruijf inzicht in de omstandigheden van een klein kind bij het uitbreken van de oorlog, met de transporten naar en van verschillende kampen, van het kampleven na de bevrijding ("voor velen van ons nog steeds een onbekend gevoel"), met de overtocht en aankomst in Nederland en de naoorlogse periode van schoolgang en huwelijk en uiteindelijk hulpverlening. Zij beschrijft haar isolement in de kampperiode als kleuter: "Het begon met lichtschuwheid. Ieder straaltje licht was

erg pijnlijk. Meestal ging ik gewillig mee op appèl staan, maar in die tijd moesten ze me erheen sleuren. Het erge was dat je met de handen naar beneden moest staan, keurig in het gelid. Voor een kind, dat door het licht enorme steken in de ogen kreeg, was dat een bijna onmogelijke opgave. Op het laatst weigerde ik uit het donkere hoekje te komen en toen bleek, dat ik ook nog hoge koorts had en gezichtsverlies, werd toestemming gegeven me naar het dichtstbijzijnde hospitaaltje te vervoeren. Van de tocht en het ziekteverloop weet ik niet veel meer. Vier weken lag ik op een klein kamertje met een aantal andere vrouwen. Tijdens die periode was er een overval van Japanners, die meenden dat er in het hospitaal een belangrijk persoon verborgen werd gehouden. Een vreselijk gekrijs, paniek, chaos! Als halfblind kind (het gezichtsvermogen begon terug te komen) lag ik verstijfd van schrik in een hoek op een soort bed. Alles was rood en stak. Vrouwen gilden en renden weg. Iemand riep nog: "Moet dat kind niet mee?" Waarop een ander schreeuwde: "Laat maar liggen, die ziet toch niets". De overvallers moeten mij waarschijnlijk over het hoofd gezien hebben, de rest is in duister gehuld. Eindelijk was de dag aangebroken, dat ze me mee terugnamen naar het kamp. De reactie van mijn moeder en haar vriendin was koel. Heel begrijpelijk, want nu was er weer een zorg bij. Voor mij was het een grote teleurstelling. Ze hadden me zo gezegd, dat mijn moeder blij zou zijn". (43.)

Dit nu als één enkel voorbeeld van perspectief en belevingswereld van één kampkind, dat van haar 3e - 7e jaar geïnterneerd was.

Zonder haar aangrijpend relaas hier verder

te volgen komt mevrouw de Kruijf in haar epiloog te spreken over haar ervaringen in de hulpverlening, waar ze gekonfronteerd werd met het leed van andere oorlogsgetroffenen.

"Het over één kam scheren van alle oorlogsslachtoffers gaat dan ook ten koste van ieder individu afzonderlijk en benadrukt de gevoelens van belediging en negering". Op grond van haar therapie-ervaring konkludeert mevrouw de Kruijf: "Vooral veel verzetsmensen met hun heldendaden en Duitse oorlogsslachtoffers hebben dikwijls een minachtende houding tegenover mensen uit Jappenkampen en helemáál tegenover het kampkind". Wat de hulpverlening betreft heeft mevrouw de Kruijf "de indruk, dat men er geen raad mee weet; de problematiek niet begrijpt, onderkent en niet meer herkent waardoor er van opvang geen sprake kan zijn. De onzekerheid van de hulpverleners is uitermate frusterend voor de betrokkenen. Zekerheid zoeken de therapeuten dan in het bagatelliseren". (43.) De botsing tussen de achtergrond van één kampkind, zich opwerpend als spreekbuis van de groep peuters en kleuters uit Indië ten tijde van de tweede wereldoorlog met de context van de Europese oorlog en in het verlengde hiervan de hulpverlening aan alle categorieën oorlogsgetroffenen komt hier aan het licht.

3.3.5. De heer J. Lanzing.

Een reactie op het artikel van mevrouw de Kruijf volgde al snel. (44.) J. Lanzing, verbleef van zijn 9e - 12e jaar in Japanse kampen. Onder andere in Tjideng op Java. Lanzing groepeerde zich bij R. Kousbroek, M. de Vreede, H. Vervoort, O. de Wit en C. Vermeer "die als volwassen auteurs toch het kinderlijk perspectief hebben weten te bewaren" en zet zich af tegen "Leffelaar c.s.". * Lanzing vraagt zich af: "Wat zijn de bezwaren tegen het artikel van mevrouw de Kruijf? Ten eerste: het beeld dat van de kampen wordt geschetst, vol cliché's en onjuistheden. Ten tweede: de volstrekt onduidelijke relatie die wordt gelegd tussen kampervaringen en latere psycho-sociale problematiek".

Lanzing heeft het oog op het ondergraven van deze gekonstitueerde synthese van mevrouw de Kruijf. "Haar betoogtrant en redeneringen lijken op die van de Bekkerings, wier artikel in het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde zij met instemming noemt. R. Kousbroek heeft zich

* Met 'Leffelaar c.s.' bedoelt Lanzing: Leffelaar, de heer en mevrouw Bekkering, mevrouw Schepel e.a., die perspectief en belevingswereld van de gehele groep Indische kampkinderen thematiseren.

met name in het N.R.C.-Handelsblad van 2 mei 1980, onder andere naar aanleiding van dit artikel al afgevraagd of hier sprake is van een speling van de taal of dat er inderdaad een afzonderlijk syndroom met specifieke symptomen bestaat".

De reden, waarom ik Lanzing's reactie hier uitvoerig wil bespreken is mede gelegen in het feit dat zich hier eenzelfde kontroverse manifesteert als zich later in de literatuur en publieke opinie tussen Brouwers en Kousbroek ontwikkelde. De auteurs Kousbroek en Lanzing vallen mijns inziens de synthese van het "kampkind" vooral aan op het niveau van referentie.

En alweer: daar treedt de verwarring op het niveau van verwijzing in werking. Elke omschrijving vanuit de achtergrond, respectievelijk elke verwijzing naar andere analoge situaties wordt systematisch geplaatst tegenover de erbij horende context. De verwarring op het niveau van referentie is schier eindeloos.

Lanzing zegt over M. de Kruijf's schrijven: "Het artikel gaat niet over kinderen uit het Jappenkamp. Eigenlijk gaat het over niets, want het biedt geen analyse, geen interpretatiekader van historische gebeurtenissen, geen eigen zicht op of eigen verwerking van belevenissen, geen poging tot generalisering van de problematiek en ook geen katharsis". Lanzing licht zijn eerste bezwaar ("het valse beeld") toe, door zijn eigen realiteit daartegenover te stellen.

In Lanzing's werkelijkheid werd het kamp "gekenmerkt door verveling, ruzie's, gekift, onzekerheid, onbegrijpelijke maatregelen, gebrek aan privacy en hygiëne, uitzichtloosheid en ook, in de laatste periode, voedseltekort". Hij refereert aan de "zeer informatieve boeken van bijvoorbeeld Margaretha Fergusson en Carla Vermeer", en aan de dissertatie van mevrouw v.d. Velden als basis, waar een objektieve weergave van de toestanden in de kampen staat beschreven.

Lanzing adviseert mevrouw de Kruijf haar kamptijd te "toetsen aan wetenschappelijke literatuur", "zeker als je ze hebt meegemaakt tussen twee- en vijfjarige leeftijd". In haar artikel, zo schrijft Lanzing onder andere, staat dat "bij de Japanners in de loop der tijd het plan rijpte om vrouwen en kinderen (...) te liquideren (...)". Wie dit schrijft, kent de feiten niet en maakt ten onrechte een analogie tussen twee onvergelykbare zaken. De Japanse interneringskampen waren geen "Vernichtungslager".

De heer Lanzing wordt kort hierna bevangen door 'plaatsvervangende schaamte', als hij de aanduiding van het chaotische, naoorlogse nationalistische bevrijdingsstreven van Indonesiërs bij mevrouw de Kruijf verwoord ziet met "de provocerende houding van inlanders".(44.)

Mevrouw de Kruijf zelf zegt hierover in een reactie: "De "plaatsvervangende schaamte" van de heer L. over mijn ervaringen met de vijandige houding van inlanders komt bij mij als verraderlijk en onecht over. Het geeft de indruk van een anti-koloniale houding en is irrelevant ten aanzien van het onderwerp. Kennelijk is de schrijver niet op de hoogte van de geschiedenis van Atjeh. Het gebrek aan kennis ten aanzien van de situatie op Noord-Sumatra maakt de opmerkingen van de heer L. daardoor ongenueanceerd, storend en treurig". (44.)

Hoezeer de verwerking van het koloniale verleden, kollektief en individueel, de persoonlijke verwerking van het aangedane remt, mag hiermee geïllustreerd zijn en tevens hoezeer de huidige interpretatie van de context van nu botst met de achtergrond van toen.

De innerlijk beleefde samenhang tussen de ervaringen van toen en de gevoelens van nu worden steeds becommentarieerd op de verwijzingen, op het referentiële niveau met argumenten van contextuele aard.

J. Brouwers geeft een poëtische uitdrukking van zichzelf in "Mijn Vlaamse Jaren": "Ik ben een zielig, terzijde geschoven, veronachtzaamd, verguisd, miskend, niet naar waarde geschat, gehoond en uitgelachen, treurig voortsjokkend olifantje (...). Zijn mamma is door de jagers doodgeschoten en een pappa heeft hij nooit gehad. Zo kwam het, dat het olifantje op zijn beurt, tenslotte ook nooit lief kon zijn voor de andere dieren". (45.)

R. Nieuwenhuys zegt in het Lit. tijdschrift "De Engelbewaarder" in "Leven tussen twee vaderlanden": "Bezonken Rood is het eerste boek waarin het Oost-Indische kampsyndroom tot zo'n uitbarsting komt. Tot nu toe is er altijd over geschreven door mensen, die de kamptijd als volwassenen hebben meegemaakt. Maar die herinneringen had Brouwers niet, dat is het verschil!" (46.)

Hier is het niet de plaats Brouwers' roman Bezonken Rood te bespreken; wat ik hier naar voren wil halen zijn enkele aspecten van R. Kousbroek's reactie in het N.R.C.-Handelsblad van 22-1-1982 "Le chagrin et la pitié, koloniale versie". Kousbroek (een ouder kampkind) schrijft over het boek van Brouwers als een voorbeeld van het Oost-Indisch kampsyndroom: "De elementen van de mythe, die ik in het verleden meermalen beschreven heb, waren er allemaal, stuk voor stuk. De Duitse parafernalia, het racisme, de verkrachtingen, de verzinsels, Hirohito, het ontbreken van de minste verwijzing naar de Indonesische bevolking, de weigering zich op de hoogte te stellen, de chantage met het gruwelijke; het klopte allemaal precies."

Op het niveau van referenties vecht Kousbroek Brouwers' beeld van zijn kamp Tjideng aan met objectieve geschiedschrijving van onder andere mevrouw van Velden. Elke verwijzing van Brouwers naar Duitse concentratiekampen is in Kousbroek's ogen een gelijkstelling, en

als typisch symptoom op te vatten van het Oost-Indisch kampsyndroom. Het ontbreken van een verwijzing naar de Indonesische bevolking is, in Kousbroek's ogen, koloniaal chagrijn.

Kousbroek valt in "Anathema's III" verschillende symbolizeringsprocessen, die door de Indische mensen op gang zijn gebracht, nadrukkelijk aan. In het voorgaande is het appèl als traumatizerende situatie voor kinderen beschreven. Kousbroek zegt er over: "Het is ook als gevolg hiervan dat de meer agressieve maatregelen waarmee interneringen nu eenmaal gepaard schijnen te gaan, ondergaan werden als ondukbare vernederingen. Er is geen twijfel aan dat bepaalde maatregelen ook van Japanse zijde als "raciale vernederingen" bedoeld waren, het mes snijdt naar twee kanten; maar in een aantal gevallen die als zodanig ondergaan werden was dat niet of nauwelijks het geval. Een voorbeeld is het buigen voor de Japanners, waarover heel wat ex-geïnterneerden nog altijd niet heen zijn. Het is misschien niet redelijk om van deze mensen te verwachten, dat zij voldoende etnologisch inzicht hadden om dat buigen enigszins te kunnen plaatsen. "Voor de krijgsgevangenen en burgergeïnterneerden", schrijft Van Velden, "is deze Japanse gewoonte gedeeltelijk door onbegrip, maar ook door onwil een bron geworden van veel ergenis en straffen". (47.)

Nu is Kousbroek's gedetailleerde kennis over de verschillende contexten van de Indische vervolgdgen niet ieders deel. In welke mate zijn opvattingen zich verbinden met in brede lagen van de Nederlandse bevolking levende opvattingen is mij niet helder. In welke mate deze opvattingen ingrijpen op de erkenning van de groep Indische vervolgdgen en daarmee op de erkenning van de groep Indische kampkinderen is moeilijk te beoordelen zonder nader onderzoek.

Laten wij nu deze inhoudelijke discussie voor wat hij is en ons richten op ontwikkelingen binnen drie organen, die in de maatschappelijke dienstverlening aan de groep Indische kampkinderen een rol spelen.

3.4. Organen

3.4.1. Stichting Pelita.

De Stichting Pelita is in 1947 opgericht met het doel slachtoffers van de oorlog met Japan in hun materiële en maatschappelijke noden bij te staan.

De A.O.R. (Algemene oorlogsongevallenregeling), welke bestond van 1946 tot 19 maakte mogelijk dat onder andere Indische oorlogsgetroffenen bijstands-uitkeringen konden verkrijgen.

De Nederlandse overheid schiep in 1968 met de Rijksgroepregeling Oorlogsslachtoffers (R.O. III) en later met de Rijksgroepregeling Vervolgingssslachtoffers (R.V.) een wettelijke regeling voor financiële hulp aan vervolgdten in het algemeen en hiermee ook aan de 'Indische' vervolgdten.

Met de definitieve Wet Uitkeringen Vervolgingssslachtoffers (1973) voorzag de overheid in de mogelijkheid periodieke uitkeringen te verstrekken en/of uitkeringen voor bepaalde voorzieningen voor vervolgdten, die aan kunnen tonen door ziekte of lichamelijke gebreken niet meer naar behoren te kunnen functioneren. Toen bood de wet de mogelijkheid een "erkenning als vervolgde" aan te vragen.

De Stichting Pelita begeleidde van 1969 tot 1979 37.500 aanvragen van 'Indische Vervolgden'.

Het Ministerie van W.V.C. heeft zeer onlangs besloten de taakstelling van de Stichting Pelita met de maatschappelijke begeleiding van de immateriële hulp aan Indische Vervolgden uit te breiden.

Mevrouw I. Schrama-Overdevest, sociaal medewerkster van de Stichting Pelita, richtte in haar werkstuk "Kampkinderen een vergeten groep?" de aandacht op de probleemstelling: "Hebben kampkinderen een ander soort hulpverlening nodig dan volwassenen?" (48.)

In de kontakten met 'Indische vervolgd' komt mevrouw Schrama bij het samenstellen van het sociale rapport, dat elke W.U.V.-aanvraag vergezelt, vaak als eerste uitvoerig te spreken over de omstandigheden in de oorlog. Haar taak is, indien dan of later nodig, te verwijzen naar de hulpverlening. "Door dat zo goed mogelijk te kunnen doen, ben ik me meer gaan verdiepen in oorlogservaringen en vooral in de problematiek en achtergronden van de kampkinderen". (48.)

In haar werkstuk baseert ze zich op Beets' "Verre Oorlog", op het artikel van het echtpaar Bekkering en het P.A.I.-rapport: "Psychotherapeutische hulp op psychoanalytische basis aan oorlogsslachtoffers, verzetsdeelnemers en hun kinderen". In gesprekken met de kampkinderen "kreeg ik steeds sterker de indruk dat de hulpverlening aan oorlogsslachtoffers gericht is op mensen die als volwassenen de oorlog meegemaakt hebben. Deze indruk kreeg ik ook van de hulpverlening". (48.) In haar werkstuk laat mevrouw Schrama een kampkind aan het woord (onder andere over haar therapie bij Centrum '45), verder een therapeut van Centrum '45 en mevrouw Bekkering-Merens. Een korte indruk van deze konfrontatie zal ik hier weergeven:

Na bij het Centrum '45 in weekbehandeling te zijn geweest, blikte de geïnterviewde terug: "Wij kampkinderen zijn zo kwetsbaar, wij willen persoonlijke aandacht. Therapeuten moeten dit aanvoelen. Als ik iets aangaf, wat ik nodig had, werd er niet op ingegaan. Het klopte waarschijnlijk niet met zijn theorie. Zo zie ik het tenminste. Ik voelde me afgewezen. Zoals veel kampkinderen ben ik erg bang voor mensen die macht over me kunnen uitoefenen. Ik sta zeer wantrouwend

tegenover autoriteiten. Het machtsverschil tussen therapeut en mij werd zo beangstigend, dat ik helemaal dichtklapte. Ik ben met therapie gestopt". (48.)

In een gesprek met enige therapeuten van Centrum '45 over de problematiek van kampkinderen komt het principe van de therapeutische gemeenschap naar voren: "De cliënten kwamen eerst vooral voort uit het verzet en uit de kring van Joodse vervolgd, later kwamen daar de Indische vervolgd bij. Het Centrum gaat ervan uit dat de voordelen van behandeling in groepen, samengesteld uit alle categorieën, opwegen tegen de nadelen". "De gewone inzicht gevende psychotherapie zoals wij die voor de volwassen getraumatiseerde hebben ontwikkeld, blijkt voor de kampkinderen onvoldoende te werken. We signaleren dat de kampkinderen speciale eisen aan ons stellen die binnen het huidige therapiesysteem niet beantwoord kunnen worden". (48.)

In een gesprek benadrukt mevrouw Bekkering het grondverschil tussen het verwerkingsproces van een volwassene en dat van een kind: "Volwassenen hadden al een identiteit. Met hun concrete herinneringen kunnen zij het oorlogsgebeuren als een begin en een eind zien. Zij herkennen hun problemen en kunnen daardoor beter aangeven wat zij in de therapie willen. Bij de kampkinderen zit het in de kern. Het ontwikkelingsproces is gestoord. Na de oorlog kon het losmakingsproces van de ouders vaak niet ongestoord verlopen". Het is hier wellicht op zijn plaats te signaleren dat mogelijk binnen de totale groep vervolgd van het voormalig Nederlands-Indië spanningen tussen de generaties bestaan. Deze bron van spanning zou mogelijk oorzaak kunnen zijn, dat hieraan gepaard gaande en niet verwerkte gevoelens in bovengenoemde hulpverleningssituatie gereactiveerd worden.

3.4.2. Stichting Centrum '45.

In 1973 kwam de Stichting Centrum '45 tot stand. In de loop der jaren ontwikkelde het Centrum zich tot een symbool van erkenning van oorlogsgetroffenen in Nederland.

In de uitwerking van de opzet van het Centrum voor medisch-psychologische behandeling en begeleiding van verzets- en oorlogsslachtoffers ontwikkelden zich gemengde groepen, samengesteld uit verzetsdeelnemers, vervolgden wegens ras, vervolgden in Indonesië, tewerkgesteld en eventueel hun partners.

In het jaarverslag 1981 wordt onder het hoofd "Jeugdig Getraumatiseerden" beschreven dat "in de laatste jaren in Centrum '45 steeds meer mensen worden opgenomen, die de wereldoorlog in het voormalig Nederlands-Indië hebben meegemaakt. Hieronder zijn vele jeugdig getraumatiseerden, de zogenaamde kampkinderen, die tussen één en vijftien jaar in Japanse interneringskampen terechtkwamen". Na een historische schets van de groep signaleert het Centrum: "De jeugdig getraumatiseerden, die veelal werden afgewezen met de opmerking dat zij tijdens de oorlog te jong waren om de ernst en de diepte van de oorlogsgevolgen te kunnen ervaren, bleken juist zeer kwetsbaar te zijn.

Hun langdurige frustraties hadden in de meeste gevallen een evenwichtige ontwikkeling van de persoonlijkheid verhinderd. Na vele jaren werden dan ook bij hen de symptomen van de oorlogstrauma's manifest, zoals angst, depressie, apathie, ernstige emotionele conflicten, isolement, identiteitsverwarring en nachtmerries. Hieronder moeten ook gerekend worden stoornissen van lichamelijke aard zoals slaapmoeilijkheden, black outs en hoofdpijnen". (49.)

Naast het gevaar dat de jeugdigen in de "ongericht gemengd samen-

gestelde groepen niet de aandacht krijgen, die zij specifiek nodig hebben", wordt in het jaarverslag de complicatie tengevolge van "een dubbele kulturele oriëntatie" gesignaleerd:

"De gebondenheid van twee uiterst verschillende kulturen roept voortdurende onrust op en draagt in hoge mate bij tot een verdeeldheid van het ik-bewustzijn". Hierbij wordt in het jaarverslag onderkend "dat men onwillekeurig geneigd is om alles uit eigen kulturele gezichtspunten te willen beoordelen". Met het uittreden uit het West-Europees referentiekader kunnen "grotendeels onnodige misverstanden en zelfs onherstelbare breuken in de therapeutische relatie vermeden worden", zo luidt "de uitdaging, die wij niet uit de weg gaan". (49.)

3.4.3. Stichting ICODO.

Hier wil ik kort aangeven welke activiteiten het ICODO ontwikkeld heeft met betrekking tot de immateriële problematiek van Indische vervolgd en meer in het bijzonder met betrekking tot de groep Indische kampkinderen.

Het jonge ICODO werd vanaf de tweede helft van 1980 in steeds toenemende mate geconfronteerd met hulpvragen van Indische vervolgd. De informatie-afdeling van het ICODO kreeg zo in 1980 met 210, in 1981 met 296, in 1982 met 229 hulpvragen van Indische vervolgd te maken. Veel hulpvragen kwamen van hen, die "Indische kampkinderen" worden genoemd.

Het ICODO heeft zijn algemene doelstelling de hulpverlening aan oorlogsgetroffenen te bevorderen onder andere vorm gegeven in het faciliteren, organiseren en koördineren van (zelfhulp-) groepen van Indische kampkinderen. In de aanvang werd aansluiting gevonden op de eerder genoemde initiatieven van mevrouw Schepel en

mevrouw Bekkering. In de gestage ontwikkeling van het fenomeen binnen het ICODO veranderde de naam van zelfhulp-groep naar praatgroep. Momenteel functioneren 13 van zulke praatgroepen; de koördinatie van deze praatgroepen ligt bij het ICODO. De weinig bevoogdende houding, die het ICODO hierin aanneemt, helpt mede een sfeer van vertrouwen te scheppen. Een vertrouwen dat de basis vormt van de erkenning van de legitieme behoefte om in een niet "psychopathologische" sfeer te praten over het "eigen perspectief" van de achterliggende periode. De erkenning ook van de kulturele achtergrond van de kinderen speelt daarnaast een rol van betekenis.

In de kontakten met de kampkinderen kwam sterk naar voren, dat de groep kampkinderen, in geval van nood, bij de algemene hulpverlening op weinig erkenning van de eigen problematiek kon rekenen. De signalen over het gemis aan deskundigheid ten aanzien van de eigen problematiek bij hulpverleners en het gemis aan kennis van de kulturele achtergrond van de Indische vervolgdgen noopten het ICODO tot het in het leven roepen van de Studiegroep Indische Kampslachtoffers in 1981. Hiermee is een markering in de sociogenese van de groep Indische vervolgdgen aangegeven. Immers binnen een Nederlandse overheidsinstelling is een groep, die in het leven geroepen wordt om de immateriële problematiek van - en met name de hulpverlening aan Indische vervolgdgen te bestuderen, een unicum tot op heden.

Vanuit de betrokkenheid met - en kennis van de achtergrond van de Indische vervolgingsproblematiek initieerde de studiegroep een aantal activiteiten.

Er werd een "konsulenten- en therapeutennet voor Indische vervolgingslachtoffers" tot stand gebracht. De aldus verzamelde deskundigheid kon aangewend worden om "werkers in het veld" te ondersteunen bij problemen met Indische vervolgdgen.

Mede op initiatief van de Studiegroep werd de brochure: "Psychosociale problematiek van Indische vervolgd- en uit de Tweede Wereldoorlog" tot stand gebracht. De ruime verspreiding van deze brochure doet de bekendheid met de problematiek in het veld toenemen.

In deze brochure werden naast het artikel van Dr N. Beets "De achtergrond van de mensen uit voormalig Indië" en het artikel van P.G. Bekering-Merens "De Japanse kampen; nog geen verleden tijd", (hiermee werd het artikel in nog bredere kring bekendheid verschaft) een artikel van P.J. Geerlings "Late post-traumatische effecten bij Indische kampslachtoffers" opgenomen en een beschouwing van mevrouw M. Schepel: "Kongsi's, zelfhulpgroepen voor vrouwen (en mannen), die als kind in een Jappenkamp gezeten hebben". Het artikel van P.J. Geerlings kwam in samenwerking met de studiegroep tot stand.

P.J. Geerlings: Late Post-traumatische effecten bij Indische kampslachtoffers.

Het artikel van Geerlings werd in 1981 geplaatst in het tijdschrift "Medisch Contact".

In het artikel stelt Geerlings op basis van gegevens van de Stichting Pelita en het W.A.C.-rapport vast, dat "bij 25.000 Indische vervolgd- en uit de Tweede Wereldoorlog thans duidelijke problematiek aanwezig is, die met de vervolging te maken heeft".(50.)

Geerlings signaleert onder andere in zijn artikel: "Na de Japanse kapitulatie werden vele Nederlanders opnieuw geïnterneerd en jarenlang vastgehouden door de Indonesiërs, dikwijls onder erbarmelijke omstandigheden. Het aantal opnieuw geïnterneerden schat men op 50.000; het aantal omgekomenen uit de naoorlogse periode, de

Bersiap-tijd (...) op 10.000". Geerlings onderscheidt 3 fasen van traumatische situaties: " 1ste fase: het begin van de oorlog tot de internering, toen er sprake was van onrust en scheiding van de vaders; 2^e fase: de interneringsperiode; 3^e fase: de naoorlogse periode, die voor vele volwassenen en kinderen in Nederlands-Indië zeer traumatisch is verlopen, onder andere door de hernieuwde oorlog met de Indonesiërs, de Bersiap-tijd, de verbreking van gezinsbanden, de repatriëring en ontworteling uit het oude milieu".

Het is deze laatste periode, waarover de signalen met betrekking tot de situatie van de kampkinderen sterk en onrustbarend zijn. Helaas zijn over met name deze periode weinig feitelijke historische bronnen beschikbaar op basis waarvan men een overzicht zou kunnen krijgen van de traumatische situaties, waarin de groep Indische kampkinderen toen heeft verkeerd. Een (mogelijk: afzonderlijke) bestudering van deze traumatische situaties zou mijns inziens op zijn plaats zijn.

Met het plaatsen van het artikel in "Medisch Contact" en door de verspreiding van het artikel in eerder genoemde brochure is de achtergrond van de oorlogsproblematiek verder onder de aandacht gebracht van een breder publiek. Ook de aandacht in verschillende persorganen heeft een zeer grote verspreiding bewerkstelligd. In het jaarverslag van het ICODO van 1982 schrijft Drs H.A.A. Mourits, directeur van het ICODO: "Uit de vele reacties die ons na de publikatie van die brochure hebben bereikt weten wij, hoezeer juist in de artikelen van deze auteurs de Indische oorlogsgetroffenen zich zelf en hun lotgenoten hebben herkend". Met deze achtergrondinformatie is gereageerd op 'n vraag uit de ambulante geestelijke gezondheidszorg en het algemeen maatschappelijk werk, zoals bleek uit de enquetes van het ICODO.

De signalen van kampkinderen over de hulpverlening wijzen echter in een andere richting, zoals al eerder in het onderzoek beschreven

is. Veeleer is daaruit op te maken dat door de hulpverleners de eigensoortige problematiek van de Indische vervolgdens miskend wordt. Het is ook deze tegenstelling tussen de historische, kulturele achtergrond en de Nederlandse hulpverlenende context, die op een studiedag, die op 8-10-1982 te Utrecht georganiseerd werd, naar voren kwam. Prof. Beets zegt hierover in een later verschenen brochure "Het Nagelaten Spoor" : "Die dag ontstond er een soort spanning. Aan de ene kant had je Montessori die mijn opvattingen, dat je werkelijk iets van de kulturele achtergrond moet kennen, onderschreef" ... "Aan de andere kant verkondigde Van Bork het standpunt dat je de kulturele achtergrond niet zo hoeft te kennen". (51.)

Keren we terug naar waar het onderzoek is aangevangen, dan kunnen we zien, dat de onderzoekskommissie met name in de beginfase als onderzoeksobject aangewezen zag: de relatie tussen hulpvrager en hulpverlener, de spanning tussen de achtergrondproblematiek van het Indische kampkind en de benaderingswijze of methodiek van de hulpverlener, of wel de spanning tussen het niveau van de achtergrond en het niveau van de context. De studiegroep pleitte voor een verdieping van de kennis van de achtergrond van de Indische kampkinderen. Het is wellicht de botsing tussen mensen, die de voorstelling van het Indisch kampkind in alledaagse vanzelfsprekendheid met zich meedragen tegenover de context, bestaande uit mensen voor wie het begrip Indisch kampkind niet zo'n kleurrijke inhoud heeft, of niet als zodanig geaccepteerd is in zijn symbolische waarde.

Het geheel in een breder maatschappelijk kader plaatsend, zou men, meen ik, kunnen zeggen, dat de verhouding tussen het niveau van de context en het niveau van de achtergrond, tussen samenleving en eigen belevingswijze van de groep kenmerkend is voor de problematiek. Het is de herhaling van deze botsing, waardoor de gevoelens van miskennis het sterkst naar boven komen.

Zo stond in het begin van dit hoofdstuk dat het overheidsbeleid er een was van aanpassing, van aandachtsdominantie voor de aanpassing aan de context en daarmee werd de historie van de groep Indische kampkinderen van het nationale bewustzijn geïsoleerd. De concurrentie tussen de verschillende niveau's is mijns inziens van structurele aard gebleken in de sociogenese van de groep Indische kampkinderen.

Hoofdstuk 4. Konklusie:

Op basis van een beschrijving en analyse van signalen over de groep Indische kampkinderen zijn enkele aspecten van de sociogenese van de groep Indische kampkinderen in beeld gekomen. Het doel van het vooronderzoek was te komen tot een beschouwing over opkomst en ontwikkeling van het begrip Indisch kampkind. Een korte rekapitulatie van deze sociogenese zal hier tot slot vergezeld worden van enige commentaren.

In de turbulente naoorlogse periode, waarin 300.000 mensen van Indonesië naar Nederland kwamen, heeft het vroege signaal van de medici de Haas en Posthuma geen echo gevonden. In de Nederlandse samenleving richtte men zich op de wederopbouw. De gebeurtenissen in de Europese oorlog bepaalden het beeld van de publieke opinie, alsmede de gebeurtenissen die het einde van de koloniale verhouding met Indië inluiden. De Japanse kampperiode en de Bersiap-tijd verkregen in de publieke opinie weinig aandacht. Het Nederlands overheidsbeleid was sterk gericht op de integratie en assimilatie van de groep repatrianten en veel minder op begripsvorming van de kampperiode en erna. De dominerende aandacht van de overheid deze groep jeugdigen zich te laten aanpassen aan de Nederlandse samenleving (kontext) doet geen recht aan de achtergrond van de kampperiode en naoorlogse belevenissen (Bersiap), waarmee het gedrag van de toenmalige kinderen beter begrepen zou kunnen worden.

De kwalifikatie "pseudo-aanpassing" kwam tot stand op grond van waarnemingen van het gedrag van jeugdige repatrianten, dat geïnterpreteerd werd als "fixatie aan het verleden, weigering zich aan te passen".

Daarnaast viel uit het signaal op te maken, dat bij de vergelijking van Joodse met Indische weeskinderen de identifikatie van het Nederlandse volk lag bij de Joodse kinderen. Men mag aannemen, dat dit de tijd van toen kenschetst. Hierin vindt de verwarring op het niveau van verwijzing zijn oorsprong.

Uit een tweede hier genoemd signaal van de overheid: "Van Oost naar West" van mevrouw Mr. Wassenaar-Jellesma uit 1969 kon worden opgemaakt dat de verdringing van de Japanse periode zo sterk was, dat zelfs het woord "kamp" taboe was. Het relaas richtte zich uitsluitend op de migratieproblematiek. In de verhouding tussen de groep gerepatrieerden en de Nederlandse samenleving richtte men zich op de aktuele knelpunten. Het niveau van de achtergrond (het oorlogsgebeuren in Indië) was geïsoleerd van het niveau van de context (migratie). Dit laatste niveau domineerde het bewustzijn.

Met de komst van keizer Hirohito naar Nederland werd men zich met een schok bewust van de miskennis van het leed tengevolge van de oorlog, althans in brede Indische kring. Met het bezoek werden gevoelens van wanhoop en verdriet samenhangende met de bezettingstijd geaktualiseerd. Men werd zich bewust van de late gevolgen van de oorlog. De noodzaak om een integratie van deze achtergrond in de context tot stand te brengen, werd sterker gevoeld. Hoewel hier met betrekking tot de groep jongeren geen specifieke signalen bekend zijn, mag men toch veronderstellen dat deze gebeurtenis voor de sociogenese van belang geweest is.

De instelling van het Werk en Adviescollege in 1975 kan men zien als een kentering in het overheidsbeleid ten aanzien van de oorlogsproblematiek. In zijn activiteiten treedt het college in contact met belangengroepen van gerepatrieerden. In de neerslag van zijn

werkzaamheden in het eindrapport "Immateriële Hulpverlening aan oorlogsgetroffenen", wordt voorzichtig gesteld dat de verdraagzaamheid van de Nederlandse bevolking tegenover mensen uit Indië bepaald niet optimaal was. Er bestond een zekere vrees voor deze "vreemdelingen" als groep. Hiermee zou men kunnen zeggen dat een late dialoog tussen de context van de Nederlandse overheid en de historie van de groep "vreemdelingen" op gang is gekomen. Schutz wees op de dynamiek tussen samenleving en vreemdelingen. Daar diende zich een mogelijkheid voor nader onderzoek aan. Welke zijn de psychologische processen geweest, die jonge "vreemdelingen" hebben doorgemaakt en welke zijn de psychologische processen geweest, die Nederlanders in konfrontatie met de jongeren hebben doorgemaakt? Hoe hebben psychologische processen op elkaar ingewerkt? In de uitwerking van deze vraagstelling zou uiteraard de achtergrond van het oorlogsgebeuren in Indië en Nederland verwerkt dienen te worden. Terugkerend op de sociogenese van de groep Indische kampkinderen, kan men konkluderen, dat met de W.A.C.-periode een andere belangrijke markering is aan te wijzen.

Het was in 1980 dat men een begrip vond, dat uitdrukking bood aan wat men gemeenschappelijk zocht te begrijpen. Met de introductie van het begrip "Indisch kampkind" in het sleutelsignaal van het echtpaar Bekkering is de opkomst van de groep gemarkeerd. Uit de vele reacties, die op het verschijnen van het artikel in een Nederlands wetenschappelijk tijdschrift volgden kan men zulks opmaken. Uit de reacties viel op te maken dat het begrip Indisch kampkind voornamelijk ingang vond in de kringen van "Totoks" en meer ontwikkelde Indo's.

In het begrip "Indisch kampkind" kristalliseerde zich naar mijn mening een jarenlang gevoelde miskening van het lot en de levensloop van jonge oorlogsgetroffenen. Bij de analyse van de opkomst van dit begrip trad naar voren, dat hierbij "een innerlijk verbod om te vergelijken de verwerking van het eigen leed had afgeremd". Het verbod om aan de "Vernichtungslager" te raken had het zicht op de samenhang tussen gevoelens in de huidige tijd met de eigen kamptijd in Indië bemoeilijkt. De verwarringen welke ontstaan bij het gebruik van verwijzingen naar de Europese kampen blijken ook in andere reacties (mevrouw Engelbrecht) te zijn opgetreden. Op dit niveau van verwijzingen blijken zich vele botsingen voor te doen.

De vele in dit onderzoek naar voren gekomen botsingen tussen "perspektief en belevingswereld van het Indische kampkind" (o.a. mevrouw de Kruijf, mevrouw Schrama) en het niveau van de context (o.a. de heer Lan- zing, Centrum '45) omgeven de sociogenese van de groep.

Deze botsingen zijn, naar mijn bevindingen, van zo'n structurele aard, dat zij nader onderzoek verdienen.

Want ook in de kontroverse Kousbroek-Brouwers treden ze op. Kousbroek plaatst Brouwers' eigen perspektief en belevingswereld telken male in een bepaalde context, zoals: koloniaal, chagrijn, rassenwaan, de situatie van de Japanse bezetter en mythevorming. In welke mate Kousbroek's opvattingen in een bredere maatschappelijke context leven en derhalve ingrijpen op de sociogene van de groep en de symbolisering van het begrip Indisch kampkind, is zonder nader onderzoek niet te zeggen.

De kracht van oordelen en vooroordelen, die over elke categorie oorlogsgetroffenen bestaan, is groot. De kernboodschap van de signaalgevers over de groep Indische kampkinderen 'Het zijn allemaal getraumatiseerde kinderen' zou dien ten gevolge uit het zicht van het bredere maatschappelijke verband kunnen blijven.

Noten.

1. W. Meijer; Toespraak van Wim Meijer bij de officiële presentatie van het Infomatie- en Coördinatie Orgaan Dienstverlening Oorlogsgetroffenen op 29 april 1981 te Utrecht, Embargo, 1 - 15, 1981 en Immateriële hulpverlening aan oorlogsgetroffenen; Eindrapport van het Werk- en Adviescollege, Staatsuitgeverij, 's Gravenhage, 1978, p. 53.
2. ibid, p. 7.
3. A. Schutz; Symbol, reality and society, Collected Papers I, p. 293, 289. (M. Nijhoff, Den Haag, 1964)
4. ibid, p. 289 e.v.
5. ibid, p. 289.
6. ibid, p. 289.
7. ibid, p. 348.
8. ibid, p. 349.
9. Interview P.G. Bekkering, M. Bekkering-Merens.
10. N. Elias; Het civilisatieproces, Sociogenetische en psychogenetische onderzoeken, deel I, p. 26, 27 (Aula, 705, Spectrum B.V. Utrecht, 1982)
11. A. Schutz; p. 299, p. 295 - 302, p. 332.
12. M.J. Langeveld; Gunstige verwerking van ongunstige ervaringen in de levensgeschiedenis o.a. bij oorlogskinderen, Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, afd. Letterkunde, nieuwe reeks deel 39, no. 4 (B.V. Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij - Amsterdam, 1976), p. 159 - 169.
13. A. Schutz; p. 300.
14. P.G. Bekkering en M. Bekkering-Merens; De Japanse kampen; nog geen verleden tijd (Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde, 1980, nr. 13 en ICODO-brochure Psycho-sociale problematiek van Indische vervolgdgen uit de tweede wereldoorlog, p. 19).

15. J.H. de Haas en J. Hermana Posthuma; Nederlandse kinderen in Japansche interneringskampen op Java, p. 1590, p. 1532 (Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde, Jrg. 90, nr. 43, 26-10-1946).
16. E. van Witsen; zie N. Beets' De Verre Oorlog, p. 292 (Boom Meppel Amsterdam, 1981).
17. P.J. Geerlings; Late post-traumatische effecten bij 'Indische' kampslachtoffers, p. 253 (Medisch Contact, nr. 9, 5-3-1982).
18. N. Beets, De achtergrond van de mensen uit voormalig Indië, p. 14 (ICODO-brochure Psych. soc. problematiek van Indische vervolgdten uit de tweede Wereldoorlog, 1982).
19. Uit de Repatriëring uit Indonesië; Een onderzoek naar de integratie van de gerepatriëerden uit Indonesië in de Nederlandse samenleving, p. 306 - 308 (Istonevo-rapport, Rotterdam, 1958).
20. ibid, p. 307.
21. ibid, p. 308.
22. ibid, p. 308.
23. H.C. Wassenaar-Jellesma; Van Oost naar West, relaas van een repatriëring, p. 33 ('s Gravenhage, Staatsdrukkerij 1969).
24. D. van Velden; De Japanse interneringskampen voor burgers gedurende de tweede wereldoorlog, p. 407 (T. Wever B.V. - Franeker, 1977).
25. ibid, p. 408.
26. H.G. Surie; De gerepatriëerden, uit 'de Allochtonen in Nederland, red. H. Verwey-Jonker, p. 74 (Den Haag, 1971).
27. zie N. Beets' de Verre Oorlog, p. 397.
28. ibid, p. 395.
29. A. Schutz; The Stranger, an essay in social psychology, Collected Papers II, p. 99 en 104. (M. Nijhoff, Den Haag, 1964)
30. P.G. Bekkering en M. Bekkering-Merens; p. 19.
31. interview met P.G. Bekkering en M. Bekkering-Merens.

32. R. Kousbroek; Anathema's 3, p. 142 (Meulenhoff Editie, Amsterdam, 1979).
33. R. Kousbroek; N.R.C. 20-6-1980.
34. P.G. Bekkering in radio-programme Z.I., 17-8-1980.
35. H.A. Keilson; Sequentielle Traumatisierung bei Kindern (Ferd. Enka Verlag, Stuttgart, 1975).
36. 15 augustus 1980; uitgave van de Stichting Herdenking 15 augustus 1945 (van Meurs B.V., Ridderkerk, 1980).
37. ibid, p. 27 en 28.
38. ibid, p. 35 - 37.
39. P.G. Bekkering, interview
40. 15 augustus 1980; Zelfrespect en identiteit, p. 23 - 26.
41. L. Macaré; Vrouwen over hun kinderjaren in Japanse kampen (Leeuwarder Courant, 7-2-1981).
42. M. Schepel; Kongsis, p. 340 - 341 (Marge, nr. 11, november 1982).
43. E. de Kruijf; Kinderen uit de Jappenkamp, p. 314, 318, 329 (M.G.V., 4/81).
44. uit M.G.V. p. 560 - 564.
45. J. Brouwers; Mijn Vlaamse Jaren, p. 290 (de Arbeiderspers, 1978).
46. R. Niewenhuijs; Leven tussen twee vaderlanden in het Literair Tijdschrift de Engelbewaarder, p. 147 (Amsterdam, 1982).
47. R. Kousbroek; Anathema's 3, p. 132.
48. J. Schrama-Overdevest; 'Kampkinderen', een vergeten groep?, p. 3, p. 44, p. 45, p. 46 (Skriptie, Haagse Sociale Akademie, nov. 1982).
49. Stichting Centrum '45; Jaarverslag 1981, p. 7 en 8 (Oegstgeest, 1981).
50. P.J. Geerlings; Late post-tramatische effecten bij 'Indische' kampslachtoffers, p. 253, p. 254 (Medisch Contact, nr. 9 maart 1982).
51. uit ICODO-brochure; het Nagelaten Spoor, p. 8 en 9 (Utrecht, 1983).